ستراتیژی نوێی ڕوسیا، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کوردستان … هیوا خۆشناو

دوای ئاشکرابونی کۆدەکانی ستراتیژی ئەمریکا بۆ سەرۆکایەتی ئیدارەی دۆناڵد ترامپ، ڕوسیا بە هاوبەشی لەگەڵ چین و ئێران نەخشەیەکی ستراتیژی نوێ لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، قەفقاسیا و کوردستان "پەیمانی گواستنەوەی نەوت" جێبەجێ دەکات.
ترامپ لە ئیدارەکانی دیکەی بەر لە خۆی زیاتر کار بۆ مانەوەی سیستەمی تاکجەمسەری جیهان دەکات، لە بەرانبەردا ڕوسیا بە هاوکاری ئێران و چین هەرچی لە توانایاندایە دەیخەنە گەڕ بۆ یەکگرتن و بەهێزکردنی یەکێتی "ئەڤراسیا".

چین لە ڕێگای پڕۆژەی "یەک کەمەر یەک ڕێگا" کە یەک ترلیۆن دۆلاری تێدەچێ، مۆسکۆ لە ڕێگای پڕۆژەی ئابوری ئەڤراسیا لەگەڵ وڵاتانی سۆڤیەتی جاران و ئێرانیش لە ڕێگای سەربازی و کرداریەوە کار بۆ یەکێتی ئەڤراسیا دەکەن کە پڕۆژەیەکە بۆ ژیاندنەوەی سیستەمی جیهانی دوجەمسەری.

ڕۆژهەڵاتی دوور و ئەفریقا

سەردانەکەی ئەو دواییەی دۆناڵد ترامپ بۆ سعودیە، نیشانی ئەدات ئەمریکا جارێکی دیکە پێویستی بە ماکینەی وەهابیەکانە بۆ کۆنتڕۆڵکردنی کەنداو و تا دەگاتە ئەفریقا. ترامپ گوشارەکانی بۆ سەر قەطەر چڕتر ئەکاتەوە تاکو کۆتایی بە ماکینەی پڕۆدوکسیۆنی ڤێرۆسی ئیسلامی ڕادیکاڵ بێنێ لە ناوچەکە.
لە بەرانبەر ئەو هەوڵەی ئەمریکا، ڕوسیا بە سەرۆکایەتی پوتین کار لەسەر خاڵە لاوازەکانی هێزەکانی ناوچەکە دەکات و بەر لە هەمویان پەنای بە میسڕ برد.
دوای کۆدەتایەکەی سیسی بەسەر ئیخوان موسلیمیندا کە لە لایەن وەهابیەکانی کەنداو و تورکیا قورمیش ئەکرا، حکومەتی میسڕ بە ناچاری پەیمانی کڕینی چەکی قورسی لەگەڵ مۆسکۆ ئیمزاکرد. هاوکات بە ئەوەی قاهیرە ناچاری ملشۆڕکردن بە سعودیە نەبێ، سیسی بڕیاری سازکردنی دەیان وێستگەی بەرهەمهێنانی نوکلێری دا و کڕینی نەوتی سعودیەی کەمکردەوە.

قەفقاسیا و ئاسیای ناوەڕاست

هەرسێ وڵات لەوە گەیشتوون ئەمریکا هەر کاتێک بیهەوێ لە ڕێگای نائارامی ئەفغانستان و پاکستان دەتوانێ تەواوی ناوچەکە توشی شێواندن بکات و ئەوەش کاریگەری لەسەریان سازدەکات و پڕۆژە ئابورییەکانیان پەک دەخات. حکومەتی پەکین لەو ساڵەدا هەرچی لەدەستی هات بۆ ئەوەی لە نێوان کابول و ئیسلامئابادا کارێکی نەخوازراو ڕونەدات ئەنجامی دا. کۆمپانیا چینییەکان لە پاکستان کاراتر دەبن و لەو ماوەیەدا شەڕی پاسەوانانی سنورەکانی هەردوو وڵات ڕاگیراوە.

شەڕی قەرەباغ کە ساڵی پار لە نێوان ئەزەربەجان و ئەرمەنیا ڕویدا، بەهارکاری ڕوسیا و چین کۆتایی پێهات. ئێستا ڕوسیا لە هەرێمەکە ڕاستەوخۆ هاوپەیمانییەکی پتەوەی سەربازی-ئابوری لەگەڵ هەریەکە لە (ئێران، چین، سوریا، کازاکستان، تاجیکستان و کرغزستان) ئەنجام ئەدات. پەیمانی فرۆشتنی چەک لەگەڵ هەریەکە لە (هیند، میسڕ و پاکستان) ئەنجامداوە.
پڕۆژەی ئەڤراسیا بە سەرکردایەتی (ڕوسیا، چین و ئێران) کە شیمانە ئەکرێ ١٠ ساڵی دیکە تەواو بکرێ، بەهۆی شوێنە ستراتیژییەکەی "یەکەتی نێوان ئاسیا و ئەوروپا" کە پەیوەندی زەوی و زەریای بە هەرچوار دەوری جیهانەوەیە، گەورەترین هەڕەشەیە بۆ سەر ستراتیژی ئەمریکا و سیستەمی جیهانی تاکجەمسەری.
ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کوردستان لە نێوان بەرداشی ستراتیژی ئەمریکا و ڕوسیادا
شەڕی بەوەکالەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لە قۆناغی سێیەم دایە.

قۆناغی یەکەم: ڕوخاندنی ڕژێمە دیکتاتۆرەکانی تونس و مسڕ بوون. لە هەردوو وڵاتدا خەڵک ئاگاداری یارییەکانی پشت پەردە نەبو و نەیاندەزانی وڵاتانی ناوچەکە چۆن ڕاپەڕینی خوێندکاران ئەگوازنەوە بۆ شەڕی وەهابییەکان و حکومەتە دکتاتۆرەکان. بۆیە لە مسڕ و تونس بەهۆی بەشداری ژمارەیەکی زۆر لە خەڵک، هەردوو ڕژێم ڕوخان.
قۆناغی دووەم: لە لیبیا و بەتایبەتی سوریادا خەڵک کەمتر بەشداریان لە ئینتیفازەکاندا کرد. لیبیا بەهۆی بەخاوەنی ڕوخا، بەڵام پیلاندەڕێژەرەکان سەرنەکەوتن و ئێستاش لیبیا دابەشبوە بەسەر دەیان گروپی تێرۆریستی کۆنتڕۆڵنەکراو. شۆڕشی ئیخوانەکان لە میسڕ شۆڕش و پاشان کۆدەتای بەسەردا کرا. تونس لە مەترسی دایە. شەڕی سوریا و یەمەن هەرگیز سەرکەوتو نەبو، بەڵکو بو بە بەڵا بەسەر پیلانداڕێژەران و تەواوی ناوچەکەو جیهان.

قۆناغی سێیەم: ئیتر لەو قۆناغەدا تەواوی جیهان گەیشتنە ئەو بڕوایە کە دەبێ کۆتایی بەو قەیرانەدا بێنن بەڵام هەرکەسەک دەیهەوێ بەشی شێری بەرکەوێت لە داهاتوی ناوچەکەدا. ئێستا شەڕەکە شەڕی لەناوبردنی تێرۆر نیە، بەڵکو شەڕی دابەشکردنی ناوچەکەیە لە پاش تێرۆر و قەیرانەکاندا.
جیاوازی قۆناغی سێیەم لەگەڵ یەکەم و دووەمدا ئەوەیە کە چیتر کەسانێک شەڕ بەوەکالەت ناکەن، بەڵکو زلهێزەکان بە سوپای خۆیانەوە دێنە مەیدانەکەو لە جوگرافیایەکی بچوکدا ڕووبەڕووی یەکتری دەبنەوە. ئێستا بەتەنیا لە بەشێکی بچوکی خاکی سوریادا، سوپای، ڕوسیا، ئەمریکا، ئێران و تورکیا ئامادەن. چوار وڵاتی زلهێز و چوار سوپای بەهێزی جیهان لەبەرانبەر یەکتریدا دانیشتون. ئەگەری زۆرە هێزەکان ماوەیەک شەڕی یەکتری بکەن، بە بڕوای من ئیدارەی نوێی ئەمریکا و تەنانەت ڕوسیاش ئامادە نین ئابوری خۆیان بخەنە مەترسی و شەڕێکی دوور و درێژ بەرپا بکەن. لە خراپترین حاڵەتدا، هێزەکان پەلاماری یەکتری دەدەن و دوایی لەسەر مێز کۆدەبنەوە. واتە هێزەکان سنور بە یەکتری دادەنێن و هێرشی بچوک دەکەنە سەر یەکتری، نمونە: “خستنە خوارەوەی فڕۆکەی ڕوسیا لەلایەن تورکیا و بە هەمان شێوە هێرشی فڕۆکە ڕوسیەکان بۆ سەر سوپای تورکیا لە ناوچەی الباب کە لە کۆتاییدا هەردووکیان ڕایانگەیاند هێرشەکان بە ئەنقەست ئەنجام نەدراون”.

شەڕی ئەوجارەی قۆناغی سێیەم، بە ئەوە نیە کە حکومەتی فلان و …. دەڕوخێنێ، بەڵکو بە ئەوەیە کە لە ناوچەکەدا دەمێنێتەوە و کێ دەردەکرێ. لەو بوارەیەوە پێئەچێ کارتی ئێران لە ئەوانی دیکە بەهێزتر بێ. ئێران چۆن توانی دوای ڕوخانی سەددام، ئەمریکیەکان ناچار بکات لە عێراق بچنە دەرەوە، لە داهاتودا بەهاوپەیمانێتی لەگەڵ چەند هێزێکی دیکە “تەنانەت هێزە سونیەکانیش” و حیزب اللە، دەتوانێ سوپای ئەمریکا لە سوریا تەنگەتاو بکات. ئەو ئەگەرە لە بەرانبەر سوپای ڕوسیاشدا لە ئارادایە وەک ئەوەی لە ئەفغانستاندا هێزە جیهادیەکان دژ بە سوپای سۆڤیەت ئەنجامیاندا. ئێران و تورکیا دو هێزی گەورەی ناوچەکەن. ئێستا ئەمریکا و ڕوسیا هەست بەوە دەکەن و هەوڵ ئەدەن بە شێوەیەکی دیکە لە ناوچەکەدا بمێننەوە نەوەک بە شێوەی ئەفغانستان و عێراقی دوای سەددام.

ئێستا تورکیای ئەردۆغان باوەڕی جارانی نەماوە بەوەی کە کولتور و ناسنامەکان بتوانن سازش بکەن. ئەردۆغان بە ناسنامەی تەعەسوبی ئیسلامی سونی، خەیاڵی گەڕانەوە بۆ ٤٥٠ ساڵ بەر لە ئێستای هەیە.

تاقە لایەنێک بە بڕوای خۆرئاوا ڕێگری لە پڕۆژەی عوسمانیزمی ئەردۆغان بگرێ کوردە، هەبونی ئەمریکا لە ڕۆژئاواو پێچەککردنی کوردانی ئەوێ بۆ ئەو مەبەستەیە. من پێموابێ ئەمریکا و ئەوروپا ئامادەن لەگەڵ تورکیا هاوپەیمانیەکەیان نوێ بکەنەوە بەڵام بە مەرجێک ئەردۆغان و تورکیا دەستبەرداری پڕۆژەی عوسمانیزمی ببن و دەستوەرنەدەنە ئەو ناوچانەی کە بۆ گواستنەوەی گاز و نەوت گرینگن، بەڵام وادیارە ئەنکەرە ئامادە نیە دەست لەو ئامانجانەی هەڵگرێ.
ئیدارەی پوتین تا ئەستاش هەوڵ ئەدات کورد و حکومەتی سوریا سازش بکەن، بەڵام دو خاڵ بەلای بەعسیە ناسیۆنالیستیەکانی سوریا زۆر هەستیارن؛ یەکەمیان نابێ هێزێکی بیانی دەستوری بنچینەیی سوریا دیاری بکات. دووەم نابێ بەهیچ شێوەیەک لە دەستوری سوریادا پێگەی کورد وەک فێدرالی یان کۆنفێدرالی دیاری بکرێ. ئەستا ڕوسیا بە ئەمریکیەکان دەڵێ: "ئەگەر ئێوە هێز لە ناوچەکانی تری ڕۆژئاوا ئەجولێنن، منیش هێز لە عەفرین و مەنبەج دەجولێنم و کوردی سوریا بەتەنیا هی ئێوە نین".

ڕێککەوتنی ئەو دواییەی کۆمپانیای ڕۆسنەفتی ڕوسی لەگەڵ حکومەتی بارزانی بەشێکە لەو ستراتیژیەی ڕوسیا لە ناوچەکە. ڕوسیا خاڵە لاوازەکانی حکومەتی بارزانی وەک پەراوێزکردنی لەلای بەغدا، نەمانی گرینگی جارانی بۆ ئەمریکا و دەیان کێشەی ناوخۆیی دەزانێ. ڕەنگبێ ئێران و تورکیا ئاگاداری ئەو ڕێککەوتنە بن بە ئەوەی لە داهاتودا هەرێم بەتەنیا پابەند نەبێ بە بەرژەوەندیەکانی ئەمریکاوە. ڕەنگبێ ئەوە ڕێککەوتنی دیکەی بەدوادابێت. بەڵام ئەوانە هەر هەمویان لە داهاتودا ڕوداوی گرینگتر لەگەڵ خۆیاندا دێنن و ئاراستەکەی بۆ کوێ دەگات دیارنیە.

هەلبژاردنی پەرلەمان دوای ریفەراندەم!؟ ... شاخەوان شەڕەش

نەدەبوایە ڕیفەراندەم بخرێتە دوای هەلبژاردنی پەرلەمان!؟
هەلبژاردنی سەرۆکایەتی هەرێم چۆن و بۆ پێی چ مۆدێلێک؟

هەر گەلێك كە هەوڵی خۆدروستكردن و كار بۆ گەیشتن بە سەروەری خۆی دەكات، بەر لەهەرشتێ لە قۆناغی گواستنەوەدا لەسایەی دەسەڵاتێكی كاتیدا دەزگا و دامەزراوە بنچینەیی و گرنگەكانی وڵات وەكو دامەزراوە یاسایی، ڕامیاری، دادوەری و بەڕیوەبەریەكان پێكدەهێنە، دەستوری نیشتیمانی دادەڕێژێ و گشتپرسی لەسەر دەكات، پاشان هەڵبژاردن بەپێی دەستوری نوێ دەكات، پاشان دەسەڵاتی یاسادانان و بەرێوەبردن بەپێی ئەنجامی هەڵبژاردن دەست بەكار دەبێت. ئەو هەنگاوە كۆڵەگەی هەرە گرنگ و بنچینەیی دروستكردنی ناسیۆنە. دوای ئەوە دوای سەلماندنی كاركردنی دامودامەزراوەكانی وڵات، پرسێكی گرنگی مافی چارەنوس پرۆژەیەكی بۆ ئامادەدەكرێت، پەرلەمان پەسندی دەكات و دەیخاتە بەردەم گشتپرسییەوە. ئەو ڕێگەیە ڕێگەیەكی تەندروست و دانپێندراوە و دەتوانێ پشتگیری ناوخۆ و دەرەكی لە ئاستی جیهانیدا بەدەست بهێنێت.

بەداخەوە لە باشوری كوردستاندا دیموكراتیزەكردن ئەنجام نەدرا و پرۆسەكە بەو شیوەیە نەبووە. دوو پارتی چەكدار بە هێز و زەبروزەنگ پاوانی باشوری كوردستانیان كرد و وڵاتیان تووشی قەیرانی رامیاری و ئابوری كرد، لە ماوەی ٢٦ ساڵدا تەنانەت نەیانتوانی دەسەڵاتێكی یەكگرتووی نیشتیمانی پێكەوە بنێن. لە هاوینی ٢٠١٥ەوە باشوری كوردستان كەوتەتەژێر قەیرانێكی كوشندەی هەمەلایەنە. هەروەكو سەرۆك ئامادە نییە واز لە پۆستە درێژكراوەكەی بهێنێت و پەرلەمانیش لەكاركەوتووە. بنەماڵەی دەسەڵاتدار ئامادە نییە دەستبەرداری دەسەڵاتی ڕەهای خۆی بێت، نایەوێ پەرلەمانێكی بەهێز ببینێ، نایەوێ پەرلەمان ببێتە شوێنی چارەسەری كێشەكان، لەڕێگەی میتۆدە نادیموكراسییەكان درێژە بەدەسەڵاتی ئاغایانەی خۆی دەدات و سەپاندنی خۆی دووپات دەكاتەوە.

دوای چەقبەستنی بارەكە هەنگاوی دروست تەنها ئەوەیە كە هەلبژاردن بكرێت و لانی كەم دامەزراوە بنچینەیی و گرنگەكانی وڵات ڕەوایەتی وەرگرنەوە و هەوڵی چارەسەر و دەرچوون لە قەیرانەكە لەلایەن نوێنەرانی لەنوێ هەلبژێرداودا بە هەناسەیەكی نوێ و هەوارێكی رامیاری نوێدا بدرێت. دیارە لە باشوری كوردستاندا كۆمەڵگە و مرۆڤەكانی لەسایەی حزبی چەكداردا ئازاد نین، بۆیە ئەنجامی هەڵبژاردن هەمیشە لەژێر كاریگەری ئەو كەشە میلیتسگەرایەدا دەبێت. لە ئێستادا و لەسایەی ئەو دەسەڵاتە میلیتسگەرایەدا دیموكراتیزەكردن ئەستەمە، بەلام ئەگەر ویست هەبێت دەكرێ ئەو هەلبژاردنە وەكو تێپەربوونیك بەكاربهێندرێت و دواتر هەنگاوەكانی

دیموکراتیزەکردن بەکردەوە بنرێن و دامەزراوە نادیموکراسیەکان هەڵوەشێندرێنەوە، ئەوەش بە ویستی شێلگیرانە دەکرێ بکرێت.

لەبەر ئەوەی دەسەڵاتی بنەماڵەیی خاوەن حزبی چەکدار خاوەنی دوا گوتنە، پرسەکە بەو شێوەیە نەبوو کە لە کۆمەڵگە خاوەن دامەزراوەکاندا ڕوودەدەن، بەڵکو بەجۆرێکە کە لەگەل ئارەزووەکانی بنەماڵەو پارتی دەسەڵاتدار دەگونجێت. هەروەکو لە کۆبوونەوەکەی نێوان پارت و لایەنەکاندا کۆمەڵی بڕیار دراوە ئاماژە بە گونجاندنی خاڵە گرنگەکان لەگەڵ ویست و بەرژەوەندیەکانی سەرەکی پارتی دەسەڵاتداردا دەکەن.

پرسی ریفەراندۆم لەسەر مافی چارەنوس خراوەتە پێش هەڵبژاردنی پەرلەمان. واتە بەبێ بوونی دامەزراوە رەوا یاسایی و جێبەجێکاریەکان، بەبێ رەزامەندی دیموکراسیانەی پەرلەمان، پرسەکە سەپێندراوە و بڕیارە ئەنجام بدرێت. خەڵک بێگومان سەربەخۆیی دەوێ، هەروەکو سەربەخۆیی خەونی دێرینەی خەڵکی کوردستانە! ئەو سەپاندن و پەلە پەلە لەبەرچی لە کاتێکدا هیچ گومان لەوەدا نییە کە خەڵک سەربەخۆیی هەلدەبژێرن؟ ئەو سەپاندن و پێداگریە لە سەپاندنی ویستی منداڵیکی کەلەش گەورە دەچێت، کە لە لۆژیک و بنەما و دەرئەنجامەکانی پرسەکە ناگات. چی دەبوو ئەگەر ریفەراندۆمەکە سێ چوار مانگ دوای هەڵبژاردنی نوێ ئەنجام بدرێت؟ وادیارە ئەوان ٢٦ ساڵە نوستبوون، ئێستا بەئاگاهاتوون، بۆیە نایانەوێ چیتر دوابکەوێ و بەر نرخێک بێت دەبێ هەرئێستا ریفەراندۆم ئەنجام بدرێت؟!

هەڵبژاردنی پەرلەمان دواخراوە و خراوەتە مانگی ١١ ، کە دەبوایە یەکەم کاری گرنگ بایە و پەلەی لێکرابا. ئەگەر بەرژەوەندی گەل و کوردستان لەبەرچاوبگیرابایە، دەبوایە دەستەیەکی بێلایەنی دوور لەدەستی حزبەکان، دەستورێکی مەدەنی دابڕێژن و لەسەر بنچینەیەکی نوێ و مەدەنی هەڵبژاردن بکرێت. دەسەڵاتی سەرۆکایەتی ناسەرکەوتوو بوو و وەڵاتی ئیفلیج کرد، بۆیە پەرلەمانتاریزم تاکە ئەلتەرناتیڤی گونجاوە. پێموایە ئەگەر دەستوری نوێ گرنگی بەولایەنە بدابایە، زۆرینەی رەهای خەڵک پشتگیریان دەکرد. هەڵبژاردنی پەرلەمان لەسەر بنەمای کۆن کێشە کۆنەکان لەگەڵ خۆیدا زیندوو دەکاتەوە، ئەوەش لەباشترین باردا جگە لە تێپەڕبوون لەباری ئێستادا لە داهاتوودا هیچی نوێی لێ شین نابێت.

هەلبژاردنی سەرۆکایەتی کە خراوەتە تەک هەڵبژاردنی پەرلەمان، نازاندرێ لەسەر چ بنچینەیەک و بەپێی چ مۆدێلێک؟ ئایا لەسەر بنچینەی ئێستایە کە فەشەلی هێنا و ناسەرکەوتوو بوو، یا لەسەر

بنچینەیەکی نوێ و جیاوازە؟ لەسەر ئەو پرسە گرنگە کە بووە هۆی دواترین قەیرانی رامیاری باشوری کوردستان هیچ ڕێکەوتنێکی روون نییە. ئەگەر بڕیاروایە لەسەر هەمان بنەمای پێشوو و جێبەجێکردنی داواکانی مەسعود بارزانی بێت، ئاماژەی لایەنەکانە بە ملکەچی بە باری ستاتوس کۆ وەکو پێشوو.

لایەنگرانی دیموکراسی و پەرلەمانتاریزم ئەگەر لە راستیدا هەبن، دەکرێ ئەو ڕێکەوتنە بکەنە مەرجی هەنگاوەکانی دواتری دیموکراتیزەکردن و چوون بەرەو سیستەمی پەرلەمانی. مەرجەکان وەکو: هەڵوەشاندنەوەی دامەزراوە نادیموکراسیەکان، نەهێشتنی حزبی چەکدار یا چەکداری سەر بەحزب، چەککردنی بەرپرس و کەسایەتیە فیودالەکان، سەندنەوەی دەسەڵات لە بنەماڵە، گەڕاندنەوە سامانی دزراو بۆ وڵات و کۆمەڵگە، بەناسیونالکردنی بوارە گرنگەکانی بەرهەمهینان و سامانی سروشتی، بنیاتنانی دەسەڵاتێکی دادوەری بێلایەن، پێکهه□نانی سوپایەکی نیشتیمانی دوور لەدەستی حزب هتد. ئەگەر دەسەڵاتی بنەماڵەیی ملکەچی ئەو مەرجانە نەبوو، جگە لە ڕاپەرین ڕێگەیەکی دیکە ل□ بەردەمدا نییە.

سەیری خاڵەکانی رێکەوتنەکە لە خوارەوەدا بکە:

رۆژی گشتپرسی و هەڵبژاردنی پەرلەمان و سەرۆکایەتی هەرێم دیاریکران
لەلایەن سەنگەر عەبدولڕەحمان
رووداو – هەولێر

کۆبوونەوەی مەسعود بارزانی، سەرۆکی هەرێمی کوردستان لەگەڵ حیزبەکانی باشووری کوردستان کۆتاییهات و بڕیاردرا رۆژی 2017-9-25، گشتپرسی ئەنجام بدرێت.

هەروەها لە کۆبوونەوەکەدا بڕیاردرا لەکاتی خۆی و لە رۆژی 2017-11-6، هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان و سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان ئەنجام بدرێت.

بڕیاردرا چەند کۆمیتەیەکی باڵای گشتپرسی دروستبکرێت بە سەرۆکایەتی بارزانی بۆ سەردانی وڵاتانی ناوچەکە و وڵاتانی عەرەبی و گفتوگۆ لەگەڵ بەغدا.

لەدوای کۆبوونەوەکە راگەیێندراوێک بڵاوکرایەوە و ئەمەی خوارەوە دەقەکەیەتی.

راگەیەندراوی کۆبوونەوەی سەرۆکی هەرێمی کوردستان و پارتە سیاسییەکانی ناو حکومەت و پەرلەمان

رۆژی چوارشەممە 7ی 6ی 2017 لە سەلاحەدین نوێنەرە باڵاکانی پارتە سیاسییەکانی ناو پەرلەمان و حکومەتی هەرێمی کوردستان بە ئامادەبوونی جێگری سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حکومەت و سەرۆك و جێگری کۆمیسیۆنی باڵای هەڵبژاردنەکانی کوردستان لەگەڵ بەڕێز مەسعود بارزانی، سەرۆکی هەرێمی کوردستان کۆبوونەوە.

لە کۆبوونەکەدا بە تێروتەسەلی بابەتی ریفراندۆم و هەڵبژاردنی پارلەمانی کوردستان و کێشە سیاسییەکانی ناوخۆی هەرێم و بارودۆخی ناوچەیی و جیهانی تاوتوێ کرا و ئامادەبووانی کۆبوونەوەکە بیروبۆچوونی خۆیان لەسەر پێویستیی ریفراندۆم و چارەسەرکردنی کێشە ناوخۆییەکانی هەرێم و بارودۆخی زاتی و مەزووعیی هەرێمی کوردستان خستەڕوو.

هەر لەم کۆبوونەوەیەدا ئامادەبووانی کۆبوونەوەکە بە تەکڕای دەنگ لەسەر ئەم خاڵانەی ڕێککەوتن:

یەکەم: رۆژی بیست و پێنجی ئەیلوولی 2017 وەك رۆژی ئەنجامدانی ریفراندۆم لە هەرێمی کوردستانی عێراق و ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی ئیدارەی هەرێم دیاری کرا.

دووەم: هەر لە رۆژی کۆتایی کۆبوونەوەکە هەتا کاتی بەڕێوەچوونی ریفراندۆم لایەنەکان کار بۆ کاراکردنەوەی پارلەمان و چارەسەرکردنی کێشە سیاسییەکان بکەن ئەوەیش لە پێناو بەدەستهێنانی کۆدەنگیی نیشتیمانی.

سێیەم: جەخت لەسەر چاککردنەوەی بژێویی ژیانی خەڵك و ئاوەدانەوە لە کێشە ئابوورییەکانی هاووڵاتیانی کوردستان و مووچەخۆر و چینوتوێژەکان و خەڵکی کەمدەرامەت کرایەوە.

چوارەم: بڕیار درا بە پێکهێنانی ئەنجوومەنی باڵای ڕیفراندۆم بە سەرۆکایەتی بەڕێز مەسعود بارزانی. هەروەها بڕیار درا هەتا رێککەوتی 12ی 6ی 2017 پارتە سیاسییەکان نوێنەری خۆیان بۆ بەشداربوون لە چەند کۆمیتەی تایبەت بە ریفراندۆم و دوای ڕیفراندۆم دیاری بکەن.

پارتی دیموکراتی کوردستان

یەکێتی نیشتیمانیی کوردستان

یەکگرتووی ئیسلامیی کوردستان

بزووتنەوەی ئیسلامیی کوردستان

حزبی شیوعیی کوردستان

حزبی سوسیالیست دیموکراتی کوردستان

حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان

پارتی کرێکاران و ڕەنجدەرانی کوردستان

پاتی چاکسازیی پێشکەوتووی کوردستان

لیستی هەولێری تورکمانی

بەرەی تورکمانیی عێراق

پارتی گەش□ پێدانی تورکمان

لیستی ئەرمەن لە پارلەمانی کوردستان

بزووتنەوەی دیموکراتی ئاشووری

مجلس الشعبی الکلدانی الاشووری

———

7-6-2017

تێگەیشتنی بازنەیی لە ک□م□□□□ شیعری (تاریک، بەقەد

درەوشانەوە، تاریک)ی کەریم دەشتی

تێگەیشتنی بازنەیی
لە کۆمەڵە شیعری (تاریک، بەقەد درەوشانەوە، تاریک)ی کەریم دەشتی- 2016 هەولێر- ناوەندی ئاوێر بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا..............

تەنیا ماینەوە
من و باقەیە خەیاڵ
کە بەشی پێکێکی قەیتانی نەدەکرد
من بەو خەیاڵە
سەراپا تراژیدیای ژیانم نوسییەوە. ل3

(کەریم دەشتی) شاعیرێکی بە ئەزموونی پڕ بەرهەمە، بە یەکێک لە شاعیرانی (نەوە)ی هەشتاکانی شیعری کوردی دەژمێردرێت، هەڵگری جۆرێک لە تایبەتمەندی شیعرییە و پشت بە “بیرکردنەوە” و “خەیاڵ ” دەبەستێت و بایەخ بە (چنینی ریتم)ی شیعری، دەنگ و سەروا دەدات، ئەوەی دوایی وای کردووە شیعرەکانی لە روونی و سادەیی نزیک ببنەوە! لەو ئەزموونە نوێیەدا بە شێوەیەکی گشتی برەوی بە (تێگەیشتنی بازنەیی) و بە تایبەتی (تێگەیشتنی وشە) داوە.
لە کتێبی (ڕەوانبێژی خەیاڵ) کە بەشە پراکتیکەکەی بۆ ناونیشانی وێنەی “کتێب” لە ئەزموون و ئەزموونگەری “کەریم دەشتی”شاعیردا. قسەم لە بارەی میکانیزمی کارکردنی شاعیر کردووە و پێموایە شاعیر وەک میکانیزمی کارکردن زێتر بەلای هەڵبژاردنی زمانی شیعرییدایە، هەمیشە هەوڵەکانی خۆی لەوەدا کە دەکاتەوە، کە (ڕێگای گوتن) بە زمان خۆش بکات. لەو ڕێگا خۆش کردنەشدا هەندێجار شاعیر ئیشکالی گەیاندن و نەگەیاندنی بیرۆکەی شیعریی لە ڕێگای ئەزموونەوە چارەسەر دەکات. وەک چۆن ئیشکالییەتی وێنە و تەعبیرکردنی شیعریی لە ڕێگای تێگەیشتنی ناوەکی زمانەوە، یان بە مانایەکی دیکە لە ڕێگای ئەزموونگەرییەوە چارەسەر دەکات. لە سەر ئەو بنەمایە دەشێ بڵێم ئەزموونی شاعیر لەگەڵ زمان و شێوازگەریی تەعبیرکردن، لە سەر دوالیزمی ئەزموون و ئەزموونگەری – بەردەوامی زمان و چرکەساتی ئازادی دەربڕین – وەستاوە. ئەو بیروڕایەی من کۆی بەرهەمە شیعرییەکانی تا ساڵی (2011) دەگرێتەوە.

لە خوێندنەوەی کتێبی ناوبراودا پێموایە شاعیر لە (پرۆسەی نوسینی شیعری) زۆر جاران (با بەتێک) یان (فیکرەیەک) بەرەو نوسینی دەبات؟! فیکر و مانا لە دروستکردنی وێنەدا بەشداری تایبەتی خۆیان ھەیە، بەڵام دیارە لێرە مەبەست لە فیکر و مانا وەک رەگەزێکی شیعری بینراوە، نەک وەک لۆژیک و تێگەیشتن!! بەڵام لەو ئەزموونە نوێیەدا من وەک خوێنەرێکی کۆی بەرھەمەکانی شاعیر ھەندێک گۆڕانکاری دەبینم، یان ھەندێ ئەزموونکاری دەخوێنمەوە، ئەوەی زۆر بەرجەستەشە گۆڕانکارییە لە شێوازیی تەعبیرکردن و ھێنانە ناوەوەی تێگەیشتنی بازنەییە لە خولانەوەی وشەدا.
لە کۆمەڵە شیعری (تاریک، بەقەد درەوشانەوە تاریک – 2016) شاعیر وەک ئەزموونگەرایەک لە رووی مەعریفەی شیعریی و تەعبیرکردن، کاری لە سەر (تێگەیشتنی بازنەیی) کردووە… بەو مانایەش دەشێ خوێنەران جیاوازییەکانی ئەو ئەزموونە شیعریییە، نەک ھەر تەنھا لە رێگا گۆڕانکاری لە شێوازیی تەعبیرکردن، بەڵکو لە رێگای بەرجەستەکردنی تێگەیشتنی بازنەیشەوە زێتر ھەست پێبکەن!

شاعیر لە ھەموو ئەزموونەکانی خۆیدا لە (رێگا خۆشکردن بۆ زمان) دوور نەکەوتۆتەوە، ئەوەش بە بڕوای من پەیوەندی راستەوخۆی بە سەرچاوەی مەعریفی شیعریی –یەکەمەوە- ھەیە، واتە باوکی وەک شاعیرێکی کلاسیزمی کوردی لە پرۆسەی نوسیندا وەک بنەمایەکی سەرەکی زمانی شیعریی فەرامۆش نەکردووە!
لێرە قسەکردنم لە سەر تەعبیرکردنی شیعریی دەکەوێتە نێوان سنوری (دەق -تەعبیرکردن) و سنوری (وەرگر -تەئویل) کردن! دەمەوێ بڵێم چەمکی تەعبیرکردن، خۆی لە بەرف□وانکردنی سنورەکانی توانا و ئەزموون و ناخی شاعیردا دەبینێتەوە، وەک چۆن نابێ سنورەکانی توانا و ئەزموون و ناخی وەرگریش فەرامۆش بکەین! بێگومان نابێ لە بیرمان بچێ، بەشێکی زۆری ئەو ئەزموونگەرییە دەکەوێتە سەر ئازادی بیرکردنەوە و ئاستەکانی خوێندنەوەی خوێنەرەوە؟!
بە دیوەکەی دیکەش ھەمیشە شێوازی تەعبیرکردن بە شێوە جۆراوجۆرەکانی زمانی ئەدەبییەوە بەندە! زمانی ئەدەبی دوورە لە راستەوخۆیی، ھەڵگری روویەکە لە رووەکانی حەقیقەت، زمانی ئەدەبی لە سەر لادان و خوازە و رەمز بەرەو کەشفکردن ھەنگاو دەنێت… ھەڵبەتە لە بەرانبەر شێوازی زمانی تەعبیرکردن، شێوازی زمانی ئەبستراک ھەیە… شێوازی زمانی ئەبستراک ھەموو ھێزی خۆی لە لادان و ئاماژە و رەمز خەرج دەکات، ھەمیشە بۆ پرکردنەوەی بۆشاییەکانی پشت بە خوێنەران دەبەستی… ئەوەش یەکێکە لە خاڵە بنەڕەتییەکانی جیاوازی نێوان زمانی تەعبیری و زمانی ئەبستراک.

بەڵام دواجار زمانی ئەدەبی بە هەموو ئاستە جیاوازەکانییەوە پشت بە ئازادی بیرکردنەوە و ئاستەکانی خوێندنەوە دەبەستێ… هەموو ئەو قسانەم بۆ ئەوەیە بڵێم بزاقی زمانی تەعبیرکردنی کەریم دەشتی لە کەی ئەزموونەکانی پێشووی تا ساڵی 2011 لە زمانی تەعبیرکردنی (زیندەگی)یەوە بەدەر نییە، یان بە شێوازی زمانی تەعبیرکردن لە ڕێگای زیندەگییەوە بەندە… بە شێوەیەکی گشتی شێوازی زمانی تەعبیرکردن لە ڕێگای زیندەگییەوە، پشت بە ریتمی ناوەکی ژیان دەبەستێ و هەندێجار کار لە تەکشکانی گرایمەر و ڕەنگاوڕەنگی دەکات، بە ئەوەی پەرتەبەڵاو بێت… (جەلال بەرزنجی، دلاوەر قەرەداغی، بەرەژ ئاکرەیی، هیوا قادر…) لەگەڵ جیاوازییەکانیان نموونەی دیاری ئەو شێوازەن…
بە بڕوای من شێوازی زمانی تەعبیرکردن لە ڕێگای زیندەگییەوە، بە کەریم دەشتی تا (ساڵی 2011) درێژ دەبێتەوە، بەڵام دواتر شێوازی زمانی تەعبیرکردنی شاعیر خۆی لە تەعبیرکردن لە ڕێگای دنیابینییەوە دەدۆزێتەوە، لە (تاریک، بەقەد دەروشانەوە تاریک – 2016) ئەو شێوازە بە ترۆپک دەگات، لە کەمێک شیعری (تاریک، بەقەد دەروشانەوە، تاریک) دنیایەکی دیکەی نوێ لە پەیوەندی نێوان وشەکان و شتەکان دروست دەکات.
بە شێوەیەکی گشتی شێوازی تەعبیرکردن لە ڕێگای دنیابینی، شێوەیەکە لە شێوەکانی زمانی تەعبیرکردنی شیعریی، کە ئەزموونی هەستی کەمتر تێدا دەردەکەوێت، زۆرتر پشت بە دەرێژکردنەوەی تێگەیشتنەکان و خولانەوە دەبەستێ، کار لە ریتمی دەرەکی دەکات، کەمترین دەنگی دژکاری تێدایە، چونکە هەندێجار لەگەڵ پلەکانی گرایمەر دژ دەکەوێتەوە. ئەوەش گەشەنیگای شاعیرانە بە خوێنەر دەنەخشێنێ!

گەشە نیگای شاعیرانە پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی بە دیتن یان دنیابینی و خەونبینییەوە هەیە، ئەوە دەشێ تێگەیشتنی من بێت، بە ڕوانینی شاعیرانە و دیتنی دنیا و شتەکان بە چاوێکی نوێوە… (شێرکۆ بێکەس، ڕەفیق سابیر، هاشم سەراج، دلشاد عەبدوڵا، ئەحمەدی مەلا، جەمال غەمبار…) بە جیاوازییەکانیانەوە لە بارەی زمان و تێڕوانین و هەستی شیعرییەوە… نموونەی دیاری ئەو شێوازەن: بۆ نموونە زمان و تێڕوانینی هاشم سەراج پەیوەستە بە هەبوونی شیعریی لە هاوکێشەی (بوون – نیگەرانی – مردن) و لەگەڵ تێڕوانینی (تاریک، بەقەد دەروشانەوە، تاریک) وەک لە خوارەوە ئاماژەی بۆ دەکەم، جیاواز دەکەوێتەوە… دلشاد عەبدوڵا، هەوڵدەدات لە ڕێگای هاوکێشەی بابەتییەوە شیعرییانە بەسەر گۆڕانەکاندا بچێتەوە. دەیەوێت هاوکێشەی بابەتی لە نێوان شیعر و گۆڕانەوە دروست بکات! ئەو

شێوەیە لە تێڕوانین هەمان زمانی گۆڕانەوەی شیعریی و ڕەگەزی زاڵی گۆڕانەوەی جەمال غەمبار نییە، ئەحمەدی مەلا هەندێجار لەگەڵ پلەکانی گرایمەر دژە و زێتر لەگەڵ گۆشەنیگای شاعیرانە دەتەوێ… (بە ئەوەی لە بابەتی نوسینەکە دوور نەکەومە ئەو پەلینکردنەی زمانی تەعبیرکردن و جیاوازییەکانی بۆ کاتێکی دیکە هەڵدەگرم)

لە سەر ئەو بنەمایە دەتوانم بڵێم تایبەتمەندییەکانی شێوازی زمانی تەعبیرکردنی شیعری (تاریک، بەقەد دەروشانەوە، تاریک) خۆی لە بزاڤی جوانی و توانای شێوەگرتن و گەشەکردنی تێگەیشتنی بازنەییدا دەبینێتەوە، شاعیر بە ئاگاییەوە لە ڕێگای هاوگونجانێکی هونەری بەرزەوە تێڕوانین و دنیابینی خۆی دەخاتە روو. دەشێ خوێندنەوەم بە تێگەیشتنی بازنەیی، لەو ئەزموونە نوێیەی شاعیردا لەوەوە خۆی هەڵبگرێتەوە، کە (تێگەیشتنی بازنەیی) بەلای منەوە، ناونانی میکانیزمی کارکردنەکە بە چەسپاندنی تێگەیشتن لە سەر خودی تێگەیشتن! پێموایە دەشێ دوو بنەمای بنەڕەتی بۆ ئەو میکانیزمە دەستنیشان بکەم: یەکەم، بنەمای فیکرەی دابڕان: فیکرەی دابڕان لە مانایەکەوە بۆ گەیشتن بە مانایەکی دیکە، یان لە تێگەیشتنەکەوە بۆ بەرجەستەکردنی یەکێکی دیکە… دیارە تایبەتمەندییەکانی ئەو بنەمایە بە بڕوای من لە سەرسامبوونی خوێنەردایە، چونکە خودی فیکرەی دابڕان لە شیعردا وا لە خوێنەر دەکات، جارێکی دیکە بە خوێندنەوە بگەڕێتەوە، تاکو بتوانێ باشتر لە هەردوو ئاستەکە بگات و چێژی زێتر بە دەست بهێنێ. بڕوانە هەبوونی شیعریی لە هاوکێشەی (بوون – دابڕان– هەتاهەتایی)

باش وەکو دەم تاقە خۆشەویستێکی هەبوو
هەتا ماوە بۆی ئەگەڕێ
تەنیا من و تۆ ماینەوە ئەی با. ل30

بنەمای دووەم، فیکرەی دووبارەبوونەوە، یان خولانەوەی وشە: واتە شاعیر هەوڵدەدات هەمان ئەو تێگەیشتنە دووبارە بکاتەوە کە هەموو حەزی لێدەکەین، ئەویش لە پەناو جێگیرکردن! راستە دروستکردنی حاڵەتێکی دەروونی لە پشتەوەیە… بۆیە مەرج نییە بتوانێ هەموان رازی بکات، بەڵام هێزی دەربڕینی شاعیر پۆشاکێکی دیکەی نوێی پێدەبەخشێ، کە لە بەر دڵان بێت. بڕوانە هەبوونی شیعریی لە هاوکێشەی (بوون– دووبارەبوونەوە–هەتا هەتایی)

زۆرم بیر کردەوە شیعر شەڕە لەگەڵ زمان
زمان شەڕە لەگەڵ زمان
زمان شەڕە لەگەڵ بازنە

زۆرم بیر کردەوە بازنە ئەبەدییە و کۆتایی نایەت. ل62
هەمیشە کەریم دەشتی لە ئەزموونەکانی خۆیدا بۆ ئەو هێزەی زمانی تەعبیرکردن، پەنای زۆری بۆ موزیکای وشە و هاوگونجان ((چنینی ریتم)) و دواتریش بەرجەستەکردنی چییەتی زمان بردووە، بەڵام لەو ئەزموونە نوێیە پێگەییوەدا بەرجەستەکردنی تێگەیشتنی زمان، پێش ماهیەتی زمان دەکەوێت؟! دەشێ بۆ (چییەتی زمان) بە دوای دەنگ و مانادا بگەڕێین، بەڵام دەبێ بۆ بەرجەستەکردنی (تێگەیشتنی بازنەیی) پەنا بۆ ئاشکراکردن و بۆ دواداگەڕانی تێگەیشتنی تایبەتی وشە و خولانەوەی وشە بەرین…

هەوڵێکی زۆرم دا بۆ چەند وشەیە خۆم بکوژم
کەچی وشەیەکی زۆرم کوشت و هەر نەکوژرام
زۆر هەوڵم دا دوژمنێ بۆ خۆم دروست کەم
بەڵام لە خۆم زۆتر کەسم نەدۆزییەوە. ل102

شاعیر چۆن لە ناو و ناونانەوە گەیشتووە و چۆن ئەو ناو و ناونانە بە هەبوونی شیعرییەوە دەلکێنێ؟! بە مانایەکی دیکە (دەرخستن) و (ئاشکراکردن) و (نواندن)ی تێگەیشتن، لەو ئەزموونە نوێیەی شاعیردا دەرخستن و ئاشکراکردن و نواندنی تێڕوانینە بۆ (بوون) لە شیعردا، بە دیوەکەی دیکە لە کۆمەڵە شیعری (تاریک، بەقەد درەوشانەوە تاریک – 2016) تێگەیشتنی شاعیر یان (هەبوونی شیعریی) لای ئەو مەعریفەی شیعریی شاعیر دەخاتەوە، بەڵام مەعریفەیەکی جیاواز لەوەی لە سەرچاوەکانی یەکەمەوە پێیگەیشتبوو! هەمیشە مەعریفەی شیعریش دنیابینی شیعری ڕەنگ دەکات… کەواتە شاعیر ئەو کاتە ناو لە شتەکان دەنێت، کە تێگەیشتنی تایبەتی خۆی دەنوێنێ، بە مانایەکی دیکە تەنها ئەو وشانە دەتوانن تێگەیشتنی شاعیر بەرجەستە بکەن، کە دەتوانن ئەوە بڵێن کە شاعیر بە پێی دنیابینی خۆی دەیەوێت، هەر ئەوەش تایبەتمەندی هەبوونی شیعری لای کەریم دەشتی ئاشکرا دەکات.
بە کورتی شاعیر وێنەی تێگەیشتنی خۆی یان (تێگەیشتنی بازنەیی) لە چوارچێوەی شیعردا بە خولانەوەی وشە و خولانەوەی فیکر لە لایەک و فیکرەی دابەڕان لە لایەکی دیکە سپاردووە.

هەولێر 1/5/2017
نوسینێکی بڵاو کراوە لە ڕۆژنامەی چاودێر 5/6/2017

میتا رەخنە … د.فوئاد رەشید

چەند سەرنجێك لەسەر وتارێکی بەڕێز (حەمە مەنتك)

(کوشتنی دەق لە پێناوی لێدانی نووسەردا) ناونیشانی وتارێکی نووسەرو مامۆستای زانکۆ کاك (حەمە مەنتك) ە ، کە لەڕێکەوتی 16/5/2017لە ماڵپەری دەنگەکان بڵاوکراوەتەوە.

ناوبراو لەم نووسینەیدا بە بۆچوونی خۆی – لەچوارچێوەی رەخنەی رەخنەدا – چەند سەرنجێکی رەخنەیی لەبارەی ئەم سێ وتارە رەخنەییەوە دەربڕیوە:

– (شیعر و یاخیبوونی ساختێ) ی ئارام سدیق.

– (سەردەمی نەهامەتی و پاشەکشەی شیعر لای بەڕێز ئاکرەیی)ی پشتیوان عەلی .

– (شاعیری پۆزەتیڤ)ی زانیار محەمەد .

هەڵبەتە ئەم سێ وتارە لە ژمارە(3) ی گۆڤاری (شیعر) بڵاوکراونەتەوە.

هەندێ لە سەرنجەکانی کاك (حەمە مەنتك) لە جێی خۆیدان و هەندێکیشیان قسەی دیکە هەڵدەگرن ،

لێرەدا بە بۆچوونی خۆم لەم چەند خاڵەدا دەیانخەمە روو:

1- بەڕێز (حەمە مەنتك) هەر لە پەرەگرافی یەکەمی نووسینەکەیدا ، بە شێوەیەکی گشتگیرانە رەخنەی (نەبوونی میتۆدێکی رەخنەیی دیاریکراو) لەو وتارە رەخنەییانە دەگرێت کە لە سەر شیعری شاعیرانی کورد نووسراون، پێیشی وایە زیاتر قسەیان لەسەر شاعیرەکان کردووە ، نەك دەقە شیعرییەکان، لێرەشەوە وەك رەخنەیەك لەم جۆرە پێکەوە گرێدانەی دەق و نووسەر بە رەهایی دەڕێت((ئەمەیش لە سەردەمی فۆرمالیستەکانەوە باوی نەماوە)).

(مەنتك) دەیتوانی رەخنەی لە چۆنیتی باسکردنی پەیوەندی نێوان (دەقی شیعریی و خودی شاعیر) لای ئەم برادەرانە بگرتایە ، نەك بە رەهایی جەمسەرەکانی ئەم پەیوەندییە رەت بکاتەوە بەبیانووی ئەوەی گوایە باوی نەماوە، چونکە راستە لە ژێر کاریگەری بزاڤی فۆرمالیستی و سەرهەڵدانی میتۆدی بونیادگەری زمانەوانی ، جاڕی (مەرگی نووسەر) دراوە، بەڵام هەر زوو رەخنەگرێکی وەکو (لۆسیان گۆڵدمان) لە رێی میتۆدی (بونیادگەریی پێکهاتوویی) ەوە جارێکی دیکە پەیوەندی و کاریگەریی نێوان نووسەرو دەقی دووپاتکردەوە.

حاڵی حازریش توێژینەوەکانی بواری (رەخنەی کەلتووری) ،(رەخنەی Post-colonialism) ، (مێژووگەرایی نوێ) دەق لە چوارچێوە سیاسی و

جڤاکی و مێژوویی و کەلتوورییەکەی دانابێن . بێگومان ڕێبازو ئاراستەی دیکەش هەن – دوور لە نووسەر – تەنها کار لەسەر بنیاتی ئیستایکی و شیعرییەتی دەق دەکەن.

2/ لە پەرەگرافی دووەمی نووسینەکەیدا کاك(حەمە مەنتك) نووسیوێتی((لەلایەکی دیکەشەوە منیش دەمەوێ مێدڵێکی دیکەی ڕەخنە ، کە ڕەخنەی ڕەخنەیە بهێنمە ناو کاری توێژینەوەی کوردییەوە…

من دەمەوێ بە شێوەیەکی دیکە کار بکەم ، ئەویش بەراوردی نووسینە ڕەخنەیەکە و دەقەکان بکەم… بۆ ئەوەی کارێکم بە کەسی ڕەخنەگرو شاعیرەوە هەبێت)) .

لە ئاست ئەم چەند دێڕە دا پێویستە بگووترێ:

• خوێنەرێك ئاگاداری مێژووی ڕەخنەی ئەدەبی نوێی کوردی نەبێت و ئەم قسیەی کاك (حەمە مەنتك) بخوێنێتەوە کە دەڵێت ((منیش دەمەوێ مێدڵێکی دیکەی ڕەخنە ، کە ڕەخنەی ڕەخنەیە بهێنمە ناو کاری توێژینەوەی کوردییەوە…)) وا تێدەگات ڕەخنەی کوردی بۆ یەکەمین جار لە ڕێگەی کاك(حەمە مەنتك) ەوە ئاشنای ئەم جۆرە کارانە دەبێت ، بەڵام لە ڕاستیدا سەرەتاکانی (ڕەخنەی ڕەخنە) لە ڕەخنەی ئەدەبی کوردیدا بەماناو مەبەستە زانستییەکەی و بەناوی ڕەخنەی ڕەخنەوە بۆ سەرەتای ساڵانی نەوەدەکان دەگەڕێتەوە ، کاتێ گۆڤاری (پرێزە) لە ژمارە یەکی ساڵی (1992)نووسینێکی کاك (ڕزگار ساڵح) ی لەژێر زاراوەی (ڕەخنەی ڕەخنە) دا بڵاوکردەوە

ساڵانی دواتریش لە زانکۆکانی سەلاحەدین و بەغداو دهۆکیش چەند نامەیەکی ماستەرودوکتۆرا پێکەشکراون کە بەمانا زانستییەکەی سەر بە بواری (ڕەخنە ی ڕەخنە)ن (1)

نووسەری ئەم وتارەش 12 ساڵ بەر لەئێستا وتارێکی سەربەخۆی بەناونیشانی (ڕەخنەی ڕەخنە) وە بڵاوکردووەتەوە(2) دوور نییە بەرهەمی دیکەش هەبێت و بەرچاوی من نەکەوتبێت.

• هەر لە پەرەگرافی دووەمدا کاك (حەمە مەنتك) باس لەوە دەکات گوایە کەسانی پێش ئەم

لە چوارچێوەی نووسینی ڕەخنەیی لەسەر وتارێکی ڕەخنەیی، زانستیانە کاریان نەکردووە و هێندەی مەبەستیان لێدانی کەسەکە بووە ئەوەندە قسەیان لەسەر نووسینە ڕەخنەییەکە نەکردووە ، بۆیە ئەم (واتا حەمە مەنتك) خۆی لەم جۆرە کارانە دەپارێزێت و دێت ((بەراوردی نووسینە ڕەخنەیەکە و دەقەکان)) دەکات ، هەروەکو خۆی دەڵێت بۆ ئەوەی کارێکی (بە کەسی ڕەخنەگرو شاعیرەوە هەبێت).

• سەرەتا مامۆستا (حەمە مەنتك) ڕاست دەکات کەبەداخەوە لە ڕەخنەی ئەدەبی کوردیدا ، دەیان وتارمان بەرچاودەکەوێت کە زیاتر هێرشکردنە سەر یەکترن نەك ڕەخنەی ئەدەبی بن بەمانا زانستییەکەی ،

تەنانەت دەکرێ بڵێین ئەم جۆرە وتارانە (شەڕە وتارن) ولەسەر بنەمایەکی بابەتیی دانەمەزراون.
ڕاستە لە توێژینەوەی ڕەخنەی ڕەخنە دا ناکرێ بەیەکجاریی دەق فەرامۆش بکرێت، بەڵام گوتاری ڕەخنەی ڕەخنە بەمانا بابەتی و زانستییەکەی زیاتر رووی لە خودی کارە ڕەخنەییەکانە، ئەگەر تەنها لەو چەمك و زاراوانە وردبینەوە کە لە سەرچاوەکاندا بۆ کاری ڕەخنەی ڕەخنە بەکار هاتوون بە ئاسانی درك بەم راستییە دەکەین ، بۆ نموونە (شیکردنەوەی گوتاری ڕەخنەی ئەدەبی) ، (خوێندنەوەی خوێندنەوە) (خوێندنەوەی ڕەخنە) (میتا ڕەخنە Meta-Criticism) .
زۆربەی پیناسەکانی (ڕەخنەی ڕەخنە)ش جەخت لەسەر ئەم راستییە دەکەنەوە.
بۆنموونە (د.نجوى الرياحى) دەڵێت ڕەخنەی ڕەخنە لە شەنگست و زمان و ئامرازە شیکارییەکانی ڕەخنەی ئەدەبی دەکۆڵێتەوە (3)
تەنانەت توێژەری مەغریبی (د. محمد الدغمومى) بیری بۆ ئەوە دەچێت کە ڕەخنەی ڕەخنە خودان گوتارێکی هێندە سەربەخۆ بێت بەشێوەیەك لە ڕەخنەی ئەدەبی نەچێت(4)
کەواتە کاری بنەڕەتیی ڕەخنەی ڕەخنە شیکردنەوەی نووسینە ڕەخنەییەکەیە ، بەمەبەستی روونکردنەوەی ئەو میکانیزمە ڕەخنەییەی کە نووسینە ڕەخنەییەکەی لەسەر دامەزراوە وتا چی رادەیەك بابەتییانە و زانستییانە ئامادەیی هەیە ، کەواتە گەڕانەوە بۆ دەق لە یەکەمین هەنگاودا ، ئەمە بەجێهێشتنی ئاستی سەرەکیی ڕەخنەی ڕەخنەیە .
نووسەر (حەمەمەنتك) لە پەرەگرافی چوارەمی وتارەکەیدا نووسیوێتی((یەکێک لە بنەماکانی ڕەخنەی ئەدەبی (بۆ هەموو ژانرەکانییەوە) نابێت نووسینەکە بۆچوونی ڕەها و گردەبڕی تێدا بێت، چونکە ئەمە لە بڕیار دەچێت، لە ڕەخنەی ئەدەبیشدا بڕیاردان جێی نابێتەوە.))
- نووسینی ڕەخنەیی نابێ بۆچوونی ڕەهای تێدا بێت ، ئەمەیان دروستە ، لەزۆربەی بوارەکانی زانستە مرۆڤایەتییەکاندا بیرو بۆچوونەکان ڕێژەیین . لەم چوارچێوەیەدا لەجێی خۆیدابوو (مەنتك) ڕەخنەی لە زمان وشێوازی بریاری ڕەخنەیی لە وتارەکاندا بگرتایە ، نەك بە ڕەهایی بڵێیت ((لە ڕەخنەی ئەدەبیشدا بڕیاردان جێی نابێتەوە))
ئەمە جێی سەرنجە، جارێ خودی وتەکە بەرەهایی گووتراوە کەئەمەش زانستی نییە ، چونکە جۆریك لە جۆرەکانی ڕەخنە کە (ڕەخنەی پێوەریی = النقد المعيارى) پێدەگووترێت باوەڕی بە هەڵسەنگاندن و بڕیاری ڕەخنەییە.
خۆ ئەگەر کاك (ح مەنتك) پێیوابێت ئەمە بۆچوونێکی کۆنی ڕەخنەی

کلاسیکییە ، ئەمەش وانییە ، چونکە ، توێژەرو میتۆدی رەخنەیی هاوچەرخیش هەیە لایەنی بریارو هەلسەنگاندنیان فەرامۆش نەکردووە.
هەر بۆ نموونە: (ئیبرامز) لە فەرهەنگە شرۆڤەکارییەکەیدا کە پێناسەی رەخنەی ئەدەبی دەکات سێ ئاستی بۆ دیاریدەکات (شیکردنەوەو پۆلینکردن و هەڵسەنگاندن) (5)
رەخنەگری ئەمریکی (رینێ وێلێك1902- 1996) کەیەکێك بوو لە لایەنگرانی رەخنەی نوێ ،ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە هەر کارێکی رەخنەیی گەر خاڵیی بێت لە ئاستی هەڵسەنگاندن ئەوا کامڵ و سەرکەوتوو نابێت.(6)
ئەوەتا وتارە رەخنەییەکەی (د.محمد کەمال) (هۆڵدەرلین و تێڕوانینێکی فەلسەفییانە) کە لە هەمان ژمارەی گۆڤاری (شیعر)دا بڵاوکراوەتەوەو بەڕێز (ح مەنتك) لێشی رازییە ، خاڵیی نییە لە بریارو هەڵسەنگاندنی رەخنەیی(بروانە لا44-45)ی گۆڤاری ناوبراو.
هەڵسەنگاندن و بریاری رەخنەیی – نەك هەر بۆ رەخنەی ئەدەبی – بەڵکو لە نێو گوتاری رەخنەی رەخنەشدا ئامادەیی خۆی هەیە و هەر ئەمەیشە بایەخ و گرنگیی ئەم جۆرە گوتارەمان بۆ بەدیار دەخات.
• ئامادەبوونی دەق لەگوتاری رەخنەی رەخنەدا:
دەربارەی ئەم وتەیەی کاك (حەمە مەنتك) کە دەڵێت ((من دەمەوێ بە شێوەیەکی دیکە کار بکەم ، ئەویش بەراوردی نووسینە رەخنەیەکە و دەقەکان بکەم…. بۆ ئەوەی کارێکم بە کەسی رەخنەگرو شاعیرەوە هەبێت)) .
لێرەدا دەڵێین:
– گوتاری رەخنەی رەخنە لە ئاست و ئامانجە سەرەکییەکەیدا- هەر وەکو ئاماژەمان پێدا- کار لەسەر (رەخنەی ئەدەبی)دەکات نەك (دەقی ئەدەبی) بەڵام کاتێکیش لەئاستی دەق کار بکات ئەوا لەدوو تەوەرەوە قسەی خۆی دەکات : (سیماو سروشتی پرۆسەی داهێنانی ئەدەبی) بەگشتی ، (ئەزموونی ئەدەبیی دەق) ی کار لەسەر کراو بەتایبەتی، ئەمەش – بە پلەی یەکەم- لەپێناو دەرخستنی چۆنێتی و چەندایەتی ئاستی مەعریفی نووسینە رەخنەییەکە نەك دەقە ئەدەبییەکە .
مەنتك لە وتارەکەیدا دەڵێت دەق و رەخنەکە بەراورد دەکات ، بۆ ئەوەی کارێکی ((بە کەسی رەخنەگرو شاعیرەوە هەبێت)) .
– ناوبراو ئەگەر وایبکردایە کارێکی باش بوو، بەڵام ئایا لە رووی پراکتیکەوە وایکردووە؟؟
لە هەلسەنگاندنی وتارەکەی (ئارام سدیق) دا ئاماژە بە بۆچوونیکی(ئارام) دەکات کە گوتوویەتی((یەکێك لە کێشەکانی شیعری کوردی بە درێژایی مێژووی کۆی تەقدیسکردن و ستایشکردنی بووە......))
ئیدی لێرەوە بەڕێز (ح مەنتك) خودی وتارە رەخنەییەکە بەجێدەهێڵێت

و دەچێ لە کات و شوێنێکی ترەوە ،(بۆچوونێکی پێشووتری) (ئارام) دەهێنێت و رەخنەبارانی دەکات بەوەی کە ئارام کەوتووەتە نەسازییەوە ، گوایە دوێنی ٍ پەسنی شیعری کوردی کردووەو کەچی ئێستا لەم وتارەی گۆڤاری شیعردا هێرش دەکاتە سەر شیعری شاعیرانی کورد..لێرەدا کارم بە هەلسەنگاندنی بۆچوونە رەخنەییەکانی کاك ئارامەوە نییە ((کە هەندێکیان جێی رەخنە شن)) ، رستەی سەرەکی لێرەدا ئەوەیە کە(رەخنەی رەخنە) بەم شێوەیە کار ناکات ، بەڵکو لە ناوەوەی وتارە رەخنەییەکەوە لە چۆنێتی ئامادەبوون و نەبوونی میتۆدو زاراوە ئەدەبی و رەخنەییەکان دەکۆڵێتەوە و سازیی و نەسازیی نووسینە رەخنەییەکە لە ناوەوەی خۆیەوە دیاری دەکات ، نەك بەڵگەی دەرەکی بۆ بهێنێتەوە. .

لە ئاست وتارەکەی (پشتیوان عەلی) یش جگە لەو سەرنجە رەخنەیەی کەدەڵێ لە شیکردنەوەی دەقدا نابێ دەستەواژەو رستەیەك بەتەنها وەربگرین ، بەڵکو پێویستە کۆی دەقەکە لەبەرچاوبگرین – ئەمەش سەرنجێکی دروستە- لەم سەرنجە بترازێت ئیدی نووسینە رەخنەییەکەی بەلاوە ناوەوە یەخەی رەخنەگری گرتووە بەوەی کە ، قسەی خەڵکی تر دووبارەدەکاتەوەو ئەوەی لە شاعیرانی تری داوا کردووە کە رابردوو جێبهێڵن ، کەچی خۆیشی نەیتوانیوە وابکات ولە شیعری خۆیشیدا گەراوەتەوە رابردوو…!! بەراستی ئەمە میتۆدی رەخنەی رەخنە نییە ، چونکە راستەوخۆ سەنگەری لە رەخنەگر گرتووە نەك لە گوتاری رەخنەیی.

قسەکانی لە ئاست وتارەکەی (زانیار محمد) یش پتر تۆمەتبارکردنە بەوەی کە تەنها مەبەستی لێدانی شاعیرەو بۆ ئەم مەبەستەش کۆمەڵێ چەمکی هێناوەو هەوڵی گونجاندنی داوە ..!!) (*

لەراستیدا زمان و شێوازی کارکردنی بەڕێز کاك (حەمە مەنتك) لەم وتارەیدا نە دەچێتە خانەی رەخنەی رەخنەوە –بەماناو چەمکە زانستییەکەی – نە (سەرخستنی میتۆدی رەخنەی رەخنە)ش بەم شێوەیە دیٌتە دی . (مەنتك)زیاتر سەنگەری لە رەخنەگرەکان گرتووە ، کەچی دەبوو سەرقاڵی شیکردنەوەی جەستەو میتا جەستەی وتارەکان بوایە….ئەگەرناوبراو ئەو سێ نووسەرە (ئارام و پشتیوان و زانیار) لە وتارەکانیاندا بە لێدانی شاعیر تاوانباریان دەکات ، ئەوا خۆیشی- بەشێوەیەکی تر – کەوتووەتە هەمان کێشەوەو لەئاستی تاکەکەسیی و خودییدا ، مژیلی لێدانی رەخنەگر بووە ،. ئەمە لەکاتێکدا لە سەرەتای وتارەکەیدا بریاری دابوو ((کاری بەسەر کەسی رەخنەگرەوە نەبێت)) .

هەروەك چۆن لە بواری رەخنەی ئەدەبییدا دەگووترێ، هەمووجۆرە قسەکردن و نووسینێك لەسەر دەقی ئەدەبی بە رەخنەی ئەدەبی

ناژمێردرێت بەماناو مەبەستە زانستی و بابەتییەکەی ، ئاوەهاش لێرەدا بە پێویستی دەزانین بڵێین هەموو جۆرە قسەکردنێکیش لەسەر نووسینێکی رەخنەیی بە رەخنەی رەخنە دانانرێت، چونکە گوتاری رەخنەی رەخنەش وەکو کایەیەکی مەعریفی زمان و بنەما و ستراتیژییەتی خۆی هەیە.

پەراوێزەکان:

---

(1) سەرهەڵدان و گەشەسەندنی چەمکی رەخنەی رەخنە لە رۆشنبیریی کوردییدا پێویستی بە لێکۆڵینەوەیەکی سەربەخۆیە .
(2) بڕوانە کتێبی (ناسنامەی دەق) فوئاد رەشید ، لەبڵاوکراوەکانی یەکێتی نووسەرانی کورد – کەرکووك، 2005،ل89-97.
(3) گۆڤاری (عالم الفكر) ژ(1)2009، ل 33.
(4) گۆڤاری (الاقلام) ژ(6) 1990، نقد النقد : مدخل ابستيمولوجی، ل 50.
(5) گۆڤاری (الپقافه الاجنبيه) ژ (3)1987، م.ه.ابرامز : المدارس الحديپه فی معجم المصگلحات الادبيه:ت د.عبدالله الدباغ.
(6) مفاهيم نقديه ، رينيه ويلك،ت: محمد عصفور ، 1987، لا 440.
(*) لێرەدا من بەرگری لە م سێ وتارەی ئەم نووسەرانە ناکەم ، چونکە لەرووی زمان و هۆشمەندیی رەخنەییەوە کێماسییەکی مەعریفی پێوە دیارە ، ، ئەوەندە هەیە ئەم وتارەی من تەرخانکراوە بۆ روونکردنەوەی چۆنیەتی ئامادەبوونی چەمکی رەخنەی رەخنە لە وتارەکەی بەڕێز محەمەد مەنتك.

د.فوئاد رەشید-7/6/2017

پرسەنامە … کارا فاتح

گەر ئەو دیوی پرسەنامە بخوێنینەوە، دەتوانین جگە لە ڕووکارە تەشریفاتی و موجامەلەییەکەی، ئەم خەسڵەتانەی تری ببینین:

١- غەم و نیگەرانی

پرسەنامەکان دەربڕینی غەم و نیگەرانین بە کۆچکردوو، بەڵام ئایا غەم و نیگەرانی لە پرسەنامەدا دەتوانێت تەعبیر لە خۆی بکات؟ غەم لە دەروون\دە دایە، دەروونناسی دەڵێت، بە ئەوەی غەم لە دەرووندا زۆر پەنگ نەخواتەوە و مرۆڤ بەرگەی بگرێت، پەنا بۆ گریان دەبات، گریان نەفەسەکە بە سووککردنی غەمی ناو دەروون، ئەدەب و هونەریش بە ڕێگەی خۆیان غەمی ناو دڵ دەگێڕن بە بەرهەم. پرسەنامە نە گریانی مرۆڤەکی ئاساییە، نە بەرهەمەکی هونەری و ئەدەبییە، بۆیە ئەو غەم و نیگەرانییەی بەیانی دەکات، تەنها نمایشییە، نمایشێك جارێك دەبێتە چالاکییەك بۆ خاوەن پرسەنامە و بوونی نمایشیی خۆی تێدا دەردەخات، جارێکیش کە غەم و نیگەرانیی نمایش دەکات، دەتەنگی لە ڕەهەندی ئەنتەلەجی بەتاڵ دەکاتەوە و دەیکاتە کاڵا، کاڵای ڕاگەیاندن و بەنەکان، کە غەم بوو بە کاڵا فڕێ دەدرێت و بیر دەچێتەوە، بۆیە غەم و نیگەرانیی ناو پرسەنامەکان، دروستکراو و درۆ زیاتر نیین.

٢- سڵاو:

پرسەنامەکان سڵاو دەنێرن بە گیانی مردوو، سڵاو چییە؟ مردوو یان گیانی مردوو چ پێویستی بە سڵاوە؟ سڵاو بە ئەوەیە بە ڕوویەکی خۆش و کراوە و سیمایەکی ئاشتیخوازانەوە بە ئەوی تر بگەیت، کە مردن پەیوەندیی کەسێك بە ژیانەوە دەپچڕێنێت، چۆن دەتوانین بە سڵاوکردن لێی کراوەیی و ئاشتیخوازیی خۆمانی بۆ دەربخەین. سڵاوکردن نامەیی و زبریی پەیوەندیی نێوان سڵاوکەر و سڵاولێکراو هەور دەکاتەوە، بەڵام پەیوەندیی ئێمە و مردوو پچڕاوە، ئیتر سڵاوکردن بۆ چییە؟ بۆیە سڵاوی ناو پرسەنامەکان وەك وشەیەکی بێ ناوەڕۆك و بێ مانایە و ناگاتە جێ، هەر هیچ نەبێت سڵاو ڕەقی و ناخۆشیی ناو پەیوەندییەك کەمێك نەرم و سازگار دەکاتەوە، ئەی سڵاو بە مردوو چی دەکات؟

٣- ڕێز:

پرسەنامەکان بە دەنگی بەند ڕێز لە مردوو دەنێن، بەڵام ئایا دەربڕینی ڕێز بە مردوو، مرۆڤدۆستی دەگەیەنێت؟ ڕێزگرتن لە مردوو، گەر مجالەمە و ساختەکاریش نەبێت، لە بریی ڕەوشتێك بە دەرەوە و ئەوانی تر، بە ناوەوەی مرۆڤ ئاراستەی دەکرێت، واتە ڕێزگر تەنها دەروونی خۆی پێ ئاسوودە دەکات و دەیەوێت ویژدانی ئازار نەچێژێت، بۆیە ئەمە مەرج نییە مرۆڤدۆستی بگەیەنێت، بەڵکوو زۆر جار ڕێزگرتن دەگەڕێت بۆ دروشم، دروشمیش پەیامێکی بێ ناوەڕۆکە، یاخود بەنرخکردنی ناوەڕۆکە، چونکە دروشم هەوڵ دەدات، پەیام لە ئاستی

قس□دا به□□ت□وە و نەگۆڕێت بۆ کردار، دروشم پەرۆشی و ڕۆحی جیدیەت دەکوژێت، بۆیە یەکێك لە ئامانجەکانی پرسەنامە بە دروشمکردنی پەیامەکانە لە ژێر ناوی ڕێزلێگرتندا.

٤- داواکاری:

پرسەنامەکان هەمیشە داواکاریان تێدایە، جارێك بە زمانی دینی داوا دەکرێت کۆچکردوو جێگەی بەهەشتی خودا بێت، جارێکی بە زمانی سیاسی و کۆمەڵایەتی داوا دەکرێت و ڕێچکە و ڕێبازک□ی بەرنەدرێت و سوور بن لە سەر بەرنامە و خەباتک□ی.
داواکاری بە زمانی دینی و ئایدیۆلۆژی زۆر جار، سیفەتێکی ناچالاکی هەیە، ئەوەی داوا دەکات، تەنها دەخوازێت، تەنها دوعا دەکات، نەك کار بۆ ئەو داوایانە بکات، بۆیە داواکاران لێرەدا بکەر نین، پاسیڤ و لەکارداماڵراون، لەبریی ئەوەی بیر لە مردن بکەنەوە، خواست بۆ مردووه ه□□دەڕێژن، لە بریی ئەوەی ڕەهەندی بیرکردنەوەی دونیایی بەهێز بکەن، ڕەهەندی میتافیزیکی و بێدەسەڵاتیی مرۆڤ تۆخ دەکەنەوە.
ئەمانە هەندێك بوون لە دیوە نەبینراوەکانی پرسەنامەکان، کەواتە ئای لە گەوجیی ئەوانەی حیسابی گەورە و ئومێدیی مەزنیان بە درێژی و کورتی، یان گەرمی و ساردیی پرسەنامەکان هەیە!

بۆچی پێویستە پشتیوانی لە جیابونەوەی کوردستانی عێراق بکرێت؟ … حەمید تەقوایی

سیما بەهاری: بەم دوایانە مەسعود بەرزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستانی عێراق ڕایگەیاند کە بە زوویی لە پێناو جیابونەوەی کوردستان لە عێراق ڕیفراندۆم ئەنجامدەدات. لەداوی هێرشی دەوڵەتی ئەمریکا بۆسەر عێراق و ڕوخانی حکومەتی ناوەندی، کوردستانی عێراق لەڕوی وابەستەیی بە عێراقەوە لە سەربەخۆییەکی ئابوری و سیاسی و فەرهەنگی بەرفراوان بەهرەمەند بوو.

لە هەلومەرجێکی ئاوادا نەخشە و داواکاری ڕیفراندۆم بۆ جیابونەوە لە عێراق دەتوانێت چ مانایەکی هەبێت؟

حەمید تەقوایی: ئەم خواستە هەروەک کە ئاماژەت پێدا مەسعود بارزانی ڕایگەیاندوە. ئەو پێشتریش چەندجار ئەم بابەتەی هێناوەتە کایەوە بەڵام ئەمە بۆ یەکەمجارە کە هەردوو حیزبی دەسەڵاتدار یانی پارتی دیموکرات و یەکەتی نیشتمانی لەم بارەیەوە هاوڕابن. ئەمجارە مەسەلەکە بەشێوەیەکی بەرجەستەتر و بە هاوڕاییەکی زیاترەوە لە نێوان حیزبە دەسەڵاتدارەکانی کوردستانی عێراقدا هاتەتەوە ئاراوە. لە ڕوانگەی ئەم حیزبانەوە پرسی جیابونەوە، هەرچەندە کە بەمشێوەیە ناوی دەبەن، کارتەکە بۆ گفتوگۆ و سازش و ڕێکخستنی پێوەندیەکانیان لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی و هەروەها دەوڵەتانی تری ناوچەکە. بۆ ئەم حیزبانە پرسی جیابونەوە دەسکێکی فشارە لە پێناو بەدەستهێنانی بەشی زیاتر لە دەسەڵاتدا، و لە پێناو ئەوەی کە هەرچی زیاتر میلی تەرازوەکە لە قازانجی حکومەتی هەرێم و قازانجی خۆیاندا بشکێننەوە و قورستری بکەن. هەڕەشەی جیابونەوە زیاتر مانۆڕێکی دیپلۆماسی و تاکتیکی ئەحزابی ناسیونالیستی دەسەڵاتدارە لە پێناو بەدەستهێنانی زیاتری دەسەڵات و بەهێزکردنی جێگاوڕێگای خۆیان لە حکومەتی هەرێمدا. هەڵبەتە ئەو ئەگەرەش هەیە کە ئەمجارە بە واقعی ریفراندۆم ئەنجامبدرێت بەڵام ئەو ئەگەرە بەهێزترە کە ئەمجارەش بابەتەکە لە ئاستی مانۆڕێکی سیاسی و دیپلۆماسی واوەتر نەڕوات.

ئەم "دیبلۆماسیەتی جیابونەوەیە" بەپێی هەلومەرجی تایبەتی عێراق مانا پەیدا دەکات. ئێستا دوای هێرشی یەکەمی ئەمریکا (جەنگی کەنداو) ئەوە بۆ ٢٥ ساڵە دەچێت ئەحزابی ناسیونالیستی لە کوردستانی عێراقدا دەسەڵاتدارن و بەم پێیەش ئەو باسە کلاسیکەی کە گوایا جیابونەوە خواستێکە بۆ لابردنی ستەمی میللی، وە لە دیدگای بۆرژوازی یان ناسیونالیستەکانی بەناو میللەتە ژێردەستەکان، بۆ بەهرەمەندبون لە بازاڕ و وڵاتی خۆ و گەیشتن بە دەسەڵاتی سیاسی، ئیتردروست نییە.

تا ئەو شوێنەی کە بە ستەمی میللی دەگەڕێتەوە لەو ماوەیەدا کە ئەم حیزبانە دەسەڵاتداربون تەقریبەن شوێنەوارێک لە ستەمی میللی نەماوەتەوە. خەڵکی کوردستانی عێراق بە زمانی دایکی خۆیان ئەخوێنن، میدیاکان، ڕۆژنامەو بڵاوکراوەکان، ڕادیۆ وتەلەفیزیۆن و چەندانی تر هەمووی بە زمانی کوردییە، خەڵک لە پەیوەند بە ئەنجامدانی مەراسیم و نەریت و فەرهەنگ و پێشینی جلوبەرگی خۆیان

لەژێر هیچ فشارێکدا نین، وە لە ڕوی ئابوریشەوە لە چاو سەرجەم خەڵکی عێراقدا لەهەلومەرجێکی خراپتردا نین. حیزبە ناسیونالیستە کوردییەکان ئێستا گەیشتون بەدەسەڵات و سەروەت وسامانێکی زۆر، هەر ئەو ئامانجەی کە بە گشتی حیزبە ناسیونالیستییەکان لە ژێر ناوی سەربەخۆییدا دەیانەوێ پێی بگەن، ئێستا بە دیهاتوە. لەبەر ئەوە نابێت مەسەلەی سەربەخۆیی کوردستانی عێراق لە چوارچێوە کلاسیکییەکەی ڕووبەڕووبونەوەی ناسیونالیزمی کورد لەگەڵ ناسیونالیزمی عەرەبدا ببینین. تا ئەو شوێنەی کە بە حیزبە ناسیونالیستییەکان دەگەڕێتەوە هەروەک وتم هێنانەئارای پرسی جیابونەوە باسێکە کە ئەوان لە پێناو بەدەستهێنانی پێگە و بەشی زیاتر لە دەسەڵات و بۆ ئەوەی لە ڕوانگەی ئابوری و سیاسییەوە ئیمتیازاتی زیاتری پێ بەدەستبهێنن.

سیما بەهاری: حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی لە ساڵی ١٩٩٥ دا واتە بیست ساڵ زیاترە کە خواستی سەربەخۆیی کوردستانی عێراق پێشنیار دەکات. هۆکاری بەرگری حیزب لە خواستی جیابونەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: لە بنەڕەتدا مەسەلەکە ئەوەیە کە لەکوردستانی عێراقدا دوای هێرشی ئەمریکا هەلومەرجێکی تایبەت هاتەئاراوە، سەرگەردانی و پاشاگەردانییەکی سیاسی و ئابوری دروستبوو کە کاریگەربوو لەسەر قوڵکردنەوەی دوژمنایەتی و ڕق وکینەیەکی مێژویی کە ناسیونالیزمی کورد وعەرەب لە نێوان خەڵکدا دروستیانکردبوو. ئەگەر لە یادتان بێت لەو سەردەمەدا هێزە ناسیونالیستیە کوردییەکان پشتیوانیان لە هێرشی ئەمریکا بۆسەر عێراق کرد و لەژێر چاودێری ئاسمانی ئەمریکادا سەرکەوتنیان بەدەستهێنا لە دروستکردنی حکومەتی هەرێمی و خودموختاری خۆیاندا لە کوردستانی عێراقدا کە تا ڕادەیەکی زۆر سەربەخۆ بوولە دەوڵەتی عێراقی لاوازبوو. دوای هێرشی دووەمی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لە ساڵی ٢٠٠٣ دا بارودۆخی سیاسی لە عێراقدا ئاڵۆزتر و زیاتر و زیاتر تێکچوو، شیرازەی کۆمەڵگا لە بەریەکهەڵوەشا و بارودۆخێک هاتە ئاراوە کە جۆرەها دارودەستەی ئیسلامی و قەومی کەوتنە گیانی یەکتر و تا ئەمڕۆش ئەم کارەساتە بەردەوامە.

دەستەواژەیەک کە ئێمە بۆ پێناسەی بارودۆخی عێراق بەکاریدەهێنین “سیناریۆی ڕەش”ە. ماوەیەکی زۆر پێش ئەم بارودۆخە لە عێراقدا، مەنصور حیکمەت لە وتارێکدا سەبارەت بە بارودۆخی سیاسی ئێران دەستەواژەی سیناریۆی ڕەشی بۆ کۆمەڵگایەک بەکارهێنا کە بەهۆی بارودۆخی سیاسی جۆربەجۆرەوە ڕژێمەکەیان لەبەریەک هەڵدەوەشێت، بارودۆخی ئاسایی و پێناسەکراو لەدەستدەدەن، ناسیونالیستەکان و

دەستەوتاقمی قەومی و دینی بەشە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگە لەسەر بنەمای دەمارگیری میللی و قەومی و مەزهەبی بەردەبنە گیانی یەکتر، و کۆمەڵگە دەگۆڕێت بۆ مەیدانی شەڕ وململانێی ئەم هێزە کۆنەپەرستانە. بارودۆخی عێراق لە دوای هێرشی دوەمی ئەمریکا ڕێک نیشاندەری بونی سیناریۆی ڕەشە. دیارە کاتێک کە مەنصور حیکمەت ئەو باسەی هێنایە ئاراوە هێشتا هێرشی دوەمی ئەمریکا بۆسەر عێراق ڕوینەدابوو بەڵام دوای ئەو هێرشە باردۆخێک لە عێراقدا هاتەئاراوە کە ڕێک مەنصور حیکمەت پێشبینی کردبوو.

بە جیابونەوەی کوردساتنی عێراق لە ڕوانگەی جەماوەری خەڵکەوە ئەم بارودۆخە جێگاوڕێگایەکی تر پەیدادەکات. ئاڵوگۆڕەکانی ئەم دوو دەیەی دوایی بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتی کوردستانی عێراقی لە بنەڕەتەوە لە بارودۆخی بەشەکانی تری عێراق جیاکردۆتەوە، وە هەر بەو دەلیلەش هەلومەرجی خەبات و هاوسەنگی هێز و گرفتەکانی خەڵک لەو دوو بەشە، سەرەڕای ئەوەی لە چوارچێوەی یەک وڵاتدان، بەتەواوی لەیەکتر جیاوازە. ئەوە دوو دەیە زیاترە کە دەردەسەریەکانی خەڵکی سلێمانی و هەولێر و شارەکانی تری کوردستان لەکچویەکی ئەوتۆیان لەگەڵ شارەکانی تری عێراقدا نییە.

وە ئەم جیاوازیەش هەر ڕۆژە زیاتر و بەرفراوانتر دەبێت. خەڵکی شارەکانی بەغدا و بەسرە و موسڵ نەک تەنها هەر لەگەڵ حکومەتی ناوەندی بەڵکو لەوە گرنگتر بە جۆرەها دەستەو تاقمی ئیسلامی – قەومی کە جیابەجیا کەوتونەتە گیانی یەکتر و خەڵک ڕوبەڕوون. بەڵام لە کوردستانی عێراق ئەم بارودۆخ و سیناریۆی ڕەشە لە ئارادا نییە. کێشەی سەرەکی کرێکاران و جەماوەری خەڵکی کوردستانی عێراق حکومەتی حیزبە ناسیونالیستیەکانە. حکومەتی هەرێم کە لە کوردستانی عێراق دەسەڵاتدارە حکومەتێکە کە بەتەواوی گەندەڵکارە و دز و پشتبەستووە بە کۆنەپەرسترین سیاسەتی هەڵاواردنی قەومی وناسیونالیستی و ڕەگەزی و ئیسلامی. لە لایەکەوە حیزبە دەسەڵاتدارەکان هاوشێوەی ڕژێمی ئیسلامی ئێران پلەو پایە و پۆستە حکومەتیەکانیان لە نێوان دارودەستە و لایەنگرو ئاغاکانی خۆیاندا دابەشکردوە، دەستیانگرتوە بەسەر سەروەت وسامانی کۆمەڵگەدا و پارە و سەروەتەکانیان زیاتر و زیاتر دەبێت ولە لایەکی تریشەوە لە کۆمەڵگادا هەژاری و بێکاری و بێمافی داد وبێدادیەتی. بۆ نمونە چەندین مانگە تەنانەت کرێ و موچەی کارمەندانی حکومەتیان نەداوە و ناڕەزایەتی گەورە وبەرفراوان دژ بەو باردوخە لە کۆمەڵگادا شکڵی گرتوە.

بەمانایەکی تر لە کوردستانی عێراقدا بارودۆخێکی هاوشێوەی ڕژێمی

ئیسلامی ئێران لە ئارادایە، حکومەتێکی گەندەڵ و دژە مرۆیی وە خەڵکێکی نارازی و توڕە لەو حکومەتە. لەم دوو دەیەی دوایدا، لە کاتێکدا کە لە سەرجەم ناوچەکانی عێراقدا بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتی ڕۆژ بەڕۆژ ڕەشتر و شێواوتر دەبێت و هێزە قەومی و ئیسلامییەکان، کە داعش دوایین نمونەیانە، پەرتەوازەتر دەبێن، بارودۆخی کوردستانی عێراق هەرچی زیاتر بە ئاڕاستەی قوڵبونەوەی ململانەی چینایەتی و توندبونەوەی ڕوبەڕوبونەوەی خەڵکی کوردستانی عێراق لەگەڵ حکومەتی هەرێم وەرچەرخاوە.

لەبارودۆخێکی ئاوادا خەڵکی کوردستان بە جیابونەوەیان لە عێراق لە بارودۆخیکی باشتر و یارمەتیدەرتر بەهرەمەند دەبن لەپیناو خەبات لە ڕاستای بەدیهێنانی خواستە ئینسانییەکانیاندا. بەتایبەتی تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بە ڕوبەڕوبونەوەیە لەگەڵ حکومەتدا بارودۆخەکە لە قازانجی خەڵک دەگۆڕێت. ئەگەر گومان نەکەم ساڵێک لەمەو پێش بوو کە خەڵکی سلێمانی لە ناڕەزایەتییەکانیاندا دژ بە حیزبە دەسەڵاتدارەکان بە شێوەیەکی سیمبولیک حکومەتیان خستە ناو تابوتێکەوە و بەخاکیان سپارد. خەڵک بەشێوەیەکی بەرفراوان لە حکومەت بێزارن بەڵام ڕوخاندنی حکومەتی هەرێم، حکومەتێکی ناوچەیی کە جوگرافیایەکی سیاسی سەربەخۆی نییە و بەشێکە لە وڵاتێکی تر، مانایەکی ئەوتۆی نییە. کاربەدەستێک وە یان دەسەڵاتداری هەرێمێک کە هەرچەندێکیش خودموختار بێت، ناتوانرێت بڕوخێنرێت.

لە بارودۆخی ئێستادا هەرجارێک خەڵک ناڕەزایەتی ئەنجامدەدن حکومەتی هەرێم حکومەتی ناوەندی پیشاندەدات کە بودجە نانێرێت و بەشی ئێمە لە پاری فرۆشتنی نەوت نادات و چەندانی تر، وە ئەگەر موچە نادریت و هەژاری وبێکاری و خراپی باری ئابوری هەیە ئەوە کەمتەرخەمی حکومەتی ناوەندییە. لە لایەکی ترەوە حکومەتی ناوەندی بانگەشەی ئەوە دەکات کە ئەوە حکومەتی هەرێمە کە بەرپرسە لە نەهامەتییەکانی خەڵک لە ناوچەکانی کوردستاندا. پێویستە ئەم بارودۆخە بە جیابونەوەی کوردستان کۆتایی پێبهێنرێت. لە کوردستانی سەربەخۆدا، وەک هەر کۆمەڵگایەکی تر کە لەوێدا چەوساندنەوە و هەڵاواردن و بێمافی بێئەندازەیە، خەبات لەپێناو ڕوخاندنی حکومەتدا مانای سیاسی وبابەتیانە وزەمینەی خۆی پەیدا دەکات. لە دەوڵەتی کوردستاندا و بەدەر لە بارودۆخی سیناریۆی ڕەش لە عێراقدا، خەباتی خەڵک دەتوانێت ئامانجیکی ڕوون و ڕۆشن پەیدا بکات، قوڵبێتەوە، و جەمسەربەندی نێوان خەڵک و حکومەت شێوازێکی ڕۆشن ودیاری وەک ڕەش و سپی بەخۆیەوە بگرێت.

لە ئێستادا واقعیەت ئەوەیە کە لە کوردستانی جیانەبوەدا سەربەخۆ لەوەی کە حکومەتی هەرێم چ جۆرە پەیوەندییەکی لەگەڵ حکومەتی ناوەندیدا هەیە، هۆکاری نەهامەتییەکانی خەڵکی کوردستانی عێراق حکومەتی حیزبە ناسیونالیستییەکانە. زیاتر لە دوو دەیەیە کە ئەم حیزبانە دەستیان لەهەر بەرپرسیارییەتییەک لەبەرامبەر ژیانی خەڵک کێشاوەتەوە و لەگەڵ بێزاری وڕق و ڕوو وەڕگێڕانی خەڵک لێیان ڕووبەڕوون و بە بەچونی من دەلیلێکی بانگەشەکردن بە سەربەخۆیی لەلایەن ئەوانەوە، سەرەڕای لایەنە تاکتیکییەکانی کە لەسەرەوە ئاماژەم پێدا، هەوڵدانە لە پێناو دەرچون لەو بنبەستە و بارودۆخە قەیراناوییەی حکومەتەکەیان. لە کاتێکدا مەسەلەکە بەپیچەوانەوەیە. لە کۆتایدا جیابونەوە جێگەوڕێگای حیزبە ناسیونالیستییە دەسەڵاتدارەکان لاواز دەکات. جوگرافیای سیاسی سەربەخۆ بەهانەی "حکومەتی ناوەندی" لە ناسیۆنالیستەکان وەردەگرێتەوە و لە دیدگا و لەبەرچاوی خەڵکدا ئەوان بە ناونیشانی بەرپرسی ڕاستەوخۆی گرفت و نەهامەتییەکانی کۆمەڵگە سەیردەکرێن.
بەم دەلیلانەیە کە ئەمە لە جیابونەوەی کوردستانی عێراق پشتیوانی دەکەین و لەوباوەڕەداین کە پێویستە هیزە کۆمۆنیست و چەپ و هێزە مەدەنییەکان لە کوردستان خوازیاری جیابونەوە بن.

سیما بەهاری: وڵاتانی ناوچەکە و دەوڵەتی ئەمریکا چۆن بەرخورد بە پرسی جیابونەوەی کوردستان دەکەن؟ هەڵوێستیان چی دەبێت؟

حەمید تەقوایی: ئەو وڵاتانەی کە بە پرسی کورد ڕووبەڕوون – تورکیا و ئێران و سوریایە ¬¬¬¬¬– بە دڵنیایەوە دژی جیابونەوەی کوردستانی عێراقن. ئەوان نیگەرانی ئەوەن کە جیابونەوەی کوردستانی عێراق ببێتە نمونەو ئەڵگۆیەک بۆ هێنانەئارای جیابونەوەی کوردستان لە وڵاتەکانی خۆیاندا. لەم ڕووەوە بەتەواوی ئەوە ڕۆشنە کە دەوڵەتانی ناوچەکە دژ بە ئەنجامدانی ڕیفراندۆم لە کوردستانی عێراق و جیابونەوەی دەبن. بەڵام لە سەر یەک ئاستی ستراتیژیتر و گشتی ترهێرشی ئەمریکا بۆسەر عێراق وە بارودۆخەکی شێواو و بێسەروبەرە کە دروست بووە دروستبونی وڵاتێکی کوردنشینی زیاتر لە ڕابردوو لەسەر ڕووی نەخشەی جوگرافیای ناوچەکە فەراهەمکروە.

ئەو ئەگەر و گریمانەیە لە ئارادیە کە عێراق وە تەنانەت سوریاش بەشیوەی یەک وڵات نەمێننەوە. دەوڵەتی ئەمریکا لە سەردەمی بۆشدا دەمی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گەورە دەکوتا کە لە چوارچێوەی ئەم پێشنیارەدا ئەگەر وگریمانەیەک دابەشکردنی عێراقە بەسەر سێ ناوچەی کورد و سونی و شیعە نشیندا. ئەم پێشنیارە لە ئاستی گریمانەیەک

واوەتر نەچوو بەڵام جوگرافیای سیاسی ناوچەکە تا ئێستا ناڕۆشنە و یەکلانەبۆتەوە. ئەمڕۆ ئەو پرسەی کە چارەنوسی سوریا دوای ئەسەدیش چی بەسەردێت هاتۆتەسەر بارودۆخە ئاڵۆزەکە. لە هەلومەرجی ئێستادا حیزبە ناسیونالیستە کوردیەکان لە ناوچە کوردنشینەکانی سوریادا دەسەڵاتیان بەدەستەوەگرتوە و تا ڕادەیەکی زۆریش حسابی خۆیان لە دەوڵەتی ناوەندی جیاکردۆتەوە. لە سوریادا بەهەمانشێوە جیاوازی هەلومەرجی سیاسی لە نێوان ناوچە کوردنشینەکان و هەلومەرجی سیناریۆیەکی ڕەش کە لە باقی شارەکانی تری سوریادا هەیە زیاتر بەرفراوانتر دەبێت.

ئەم بارودۆخە بەبەرارد بە سەردەمی پێش هەرشی ئەمریکا بەسەرعێراق، بەتەواوی تازەیە. لەم چوارچێوەیەدایە کە پرسی کورد دورنمایەکی تری بەخۆوە گرتوە و جیابونەوە و سەربەخۆیی لانی کەم بە ناونیشانی یەکێک لە ئەگەرەکان دێتەپێشەوە. بە تایبەتیش ئەمڕۆ دوای هاتنەسەرکاری ترامپ حیزبە ناسیونالیستە کوردیەکان پێیان وایە کە دوبارە دەتوانن پرسەکە بهێنەوە ئاراوە و مومکنە لە پشتی پەردەوە چرای سەوزیان بۆ هەڵبکرێت. تەنانەت ئەگەر بەمشێوەیش نەبێت لەم چوارچێوەیەدا کە وتم پرسی جوگرافیای سیاسی ناوچەکە بەگشتی کراوەیە و لە ژیر پرسیاردایە و کەس نازانێت بارودۆخی عیراق چی بەسەردێت وە یان جەنگی ناوخۆی سوریا بەچ ئەنجامێک دەگات. بەپێی ئەم زەمینەیەیە کە پارتی دیموکرات و یەکێتی نیشتمانی بەهاوبەشی دەم لە ڕیفراندەم و سەربەخۆیی دەکوتن و ئەم پرسە دەبێتە جیگای باس و گفتوگۆیەکی بەربەڵاو لە ناو هێزە سیاسیەکانی ناوچەکەدا.

سیما بەهاری: ئایا پێت وانییە کە بونی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان بە گشتی ناسیونالیزمی کورد لە ناوچەکە و بەدیاریکراویش لە ئێراندا بەهێز دەکات؟

حەمید تەقوایی: بە بۆچونی من بە پیچەوانەوەیە، ئەمە دەبێتە هۆی ئەوەی کە حیزبە ناسیونالیستیەکان بە خێرایی دەستیان بە خەڵک ئاشکرا ببێت. ئەزمونی کوردستانی عێراق تا ئێستا ئەوەی نیشانداوە. حیزبە ناسیونالیستە کوردیەکان تا پێش گەیشتنیان بە دەسەڵات بانگەشەی زۆریان هەبوو لەسەر بنەمای ئەوەی کە لە پێناو جەماوەری خەڵکدا خەبات و تێکۆشان دەکەن، لە پێناو مافی کورد و کۆتایهێنان بەستەمی میللی خەبات دەکەن و ئامانجیان ئەوەیە کە خەڵکی کوردستان مافەکانیان بەدەستبهێنن و ئازاد ببن و هتد. بەم بانگەشە و دروشمانە هەژمون وپێگەیان هەم لەناو کۆمەڵگا وە هەم لە ناو خەڵکدا بەدەستهێنابوو. بەڵام ئەمڕۆ لە دوای زیاتر لە چارەکە

سەدەیەک لە دەسەڵاتی حکومەتی هەرێم پوچی و ڕیاکاری ئەم بانگەشە و دروشمانە بە جەماوەری خەڵک، لە کوردستانی عێراق و ولاتانی تر، بەتەواوی ئاشکرا بوە. بە بەشێکی بەرفراوانی خەڵک ڕۆشن بۆتەوە کە کوردایەتی ناسیونالیستەکان و بەرگریان لە خەڵکی کورد و مافی کورد مانا واقعیەکەی گەیشتن بوو بە دەسەڵات و سەروەت و تاڵانکردنی خەڵک، ئەم جارە لە ڕێگەی ناسیونالیزمی “خۆماڵی” یەوە، خەڵکیان لەبەردەم چنگاڵی هەژاری و بێمافیدا بەرەڵاکرد. ئەم ئەزمونە لە کوردستانی عێراقدا لە پێش چاوی هەموانە. بەم پێیە بەوشێوەیە نییە کە ئەگەر کوردستان سەربەخۆ ببێت ناسیونالیزمی کورد بەهێز دەبێت وە یان هەژمونی زیاتر بەدەست دەهێنێت، بە پێچەوانەوە ڕیسواتر و بێئابڕۆتر دەبێت.

ئەمە هەمیشە گوتومانە کە چەوساندنەوەی میللی، ستەمی میللی و کێشەی میللی پەردەیەکی شاردراوەیە کە واقعیەت لە پێش چاوی خەڵک دوردەخاتەوە و مۆڵەت دەدات بە ناسیونالیستەکان کە بانگەشەی ئەوە بکەن و بلێن کە ڕیشەی هەموو کیشە وگرفتەکانی خەڵک چەوساندنەوەی میللی و ناسیونالیزمی باڵادەستە وە ئەگەر دەستی دەوڵەتی ناوەندی کۆتا بکرێت هەموو گرفتەکان چارەسەر دەبن و کۆمەڵگە دەبێتە گوڵزار. ئەم بانگەشانەی ناسیونالیزمی کورد لە ئۆپۆزیسیۆن بونیدا، کاتێک کە بە دەسەڵات دەگەن لە کوردستانی عێراق لە ئاستێکی بەربڵاوی کۆمەڵایەتیدا بێ ئیعتیبار دەبن، ئەم پەردە شاراوەیە دەچێتە کەنارەوە و واقعیەتی هەڵاواردن و جیاوازی چینایەتی لە کۆمەڵگەدا، قڵشتی نیوان یەکدەرسەدیەکانی دەسەڵاتدار و جەماوەری خەڵکی هەژار، ڕاست وئاشکرا خۆی نیشان دەدات. زەمینە لە پێناو درککردنی ئەو واقعیەتە بە تەواوی فەراهەم دەبێت کە ناسیونالیزم و کوردایەتی بیروباوەڕێکی ئایدۆلۆژیە و لە خزمەت چینی سەرمایەدارایە. ئەمە ئەو ڕاستیەیە کە ئێمە کۆمۆنیستەکان بەردەوام جەختی لەسەردەکەینەوە و بە خەڵکی ڕۆشندەکەینەوە بەڵام کاتێک ئەزمونی مێژویی لە چەشنی دەسەڵاتی حیزبە ناسیونالیستەکان لە کوردستانی عێراق دروست دەبێت بە شێوەی ئۆبجێکتیف و پراکتیکی بە بەشێکی بەرفراوان لە خەڵک ڕۆشندەبێتەوە کە سەرمایەدار “خۆماڵی” و “دەرەکی یا ناخۆماڵی” نییە و حیزبی ناسیونالیستی “خۆماڵی” کاتێک بە دەسەڵات دەگەن لە دزیکردن و تاڵانکردن و سەپاندنی هەژاری و بێمافی بەسەر جەماوەری خەڵکدا هیچیان لە ناسیونالیستەکانی تر کەمتر نییە. هەموو لەوە تێدەگەن کە کۆمەڵگە دابەش دەبێت بەسەر چینەکاندا نەک بەسەر میللەتەکاندا.

سیما بەهاری: وەک دوا پرسیار ئایا ئەوە هیچ پێشمەرجێک یان داواکاریەکی دیارکراوتان هەیە سەبارەت بە پشتیوانی لە خواستی خەڵکی کوردستانی عێراق لە پیناو جیابونەوەدا؟

حەمید تەقوایی: تا ئەو کاتەی کە پەیوەستە بە ڕیفراندەمەوە هیچ پێشمەرجێکی بابەتی بونی نییە. ڕیفراندەم سەبارەت بە یەک پرسیاری سادەیە کە ئایا دەتەوێ لە عێراق جیابیتەوە یان نەخێر. وەڵامی ئێمە بەم پرسیارە پۆزەتیڤە و بە بەڵێیە. ئێمە داوادەکەین کە خەڵکی کوردستانی عێراق بە جیابونەوە دەنگ بدەن. لە هەمانکاتدا ئێمە خوازیاری دروستبونی دەوڵەتی کوردی وە یا حکومەتی کوردی نین بەڵکو خوازیاری دەوڵەتی کوردستانین کە پێکهاتوە لە هاوڵاتیانی ماف یەکسان. لە کوردستانی سەربەخۆدا هەموو خەڵک، چ خۆیان بە کورد بزانن وە چ بە عەرەب و تورکمان و یان هەر میللەتێکی تر پێویستە لە سەر هەموو ئاستەکان لە مافی یەکسان بەهرەمەندبن. دیارە ئەمە پێشمەرجی ڕیفراندەم نییە بەڵکو پێویستە ببەتە گۆشەیەکی بانگەشە و هوشیارکردنەوە بە کۆمۆنیستەکان سەبارەت بە پرسی ڕیفراندەم.

ئێمە خوازیاری کوردستانێکین کە لەو کۆمەڵگایەدا هەلومەرجی خەبات و تێکۆشان لە پێناو ڕزگاری لە دەسەڵاتی چینی سەرمایەدار بە باشترین شێوە فەراهەم ببێت. سەرئەنجام ڕزگاری خەڵکی کوردستان هاوشێوەی سەرجەم وڵاتانی تر، لە کۆتایدا بەیەکلایبونەوە لەبەرامبەر بۆرژوازی خۆماڵەی "خودی" و گەیشتن بە یەک کۆمەڵگای سۆسیالیستی فەراهەم دەبێت. هەمیشە ئەم ڕاستیە بەشێک لە بانگەشە و هوشیارکردنەوەی ئێمە بوە و ئەمرۆ بەتایبەتی پێویستە کۆمۆنیستەکان لە کوردستانی عێراقدا جەخت لەسەر ئەوە بکەنەوە کە سەربەخۆیی کوردستان هەنگاوێکە بەرەوپیشەوە لە ڕاستای خەبات بۆ گەیشتن بەیەک کۆمەڵگای ئازاد و یەکسان و خۆشگوزەرانی سۆسیالیستی.

٢٧ /٤/٢٠١٧

* ئەم بابەتە چاوپێکەوتنەکی سیما بەهاریە لە تەلەفیزیۆنی کەناڵ جەدید لەگەڵ حەمیدی تەقواییدا و دواتریش کراوەتە نوسین و لە ئەنتەرناسیوناڵی ژمارە ٧٠٧ دا بڵاوکراوەتەوە.
وەرگێڕانی لە فارسیەوە: هیوا ئەحمەد

زستان وەرزی خەمانە … جەلال بەرزنجی

بەرای من دووجۆر نووسەر هەن، بە نوسین پشت بە هێزی خەیاڵ دەبەستن، دەتوانین جیمس جۆیس و مارسێل پرۆست بە نمونە بۆ ئەم جۆرە نووسینە بهێنینەوە. جۆری دووەم دەبێت نووسەرەکە ئەزموونی ژیان بکات بە ئەوەی بیکاتە بناغەی نووسین، وەک ئارنست هەمنگوای و پاولۆ کۆیلۆ. من هەست دەکەم لە جۆری دووەمیانبم. بۆیە هەمیشە بەدوای ئەزموون و یادەوەری نوێدا دەگەڕێم بە ئەوەی بیانکەمە بناغەی نووسین، بۆ ئەم مەبەست، زستانی ۲۰۰۸چوومە (داسن) لە باکووری گۆی زەوی. ئەو ئێوارەی گەیشتم ، پلەی گەرما ۷۰ لە ژیر سفر بوو.پێشتر سەرمای وام نەبینی بوو. زۆربەمان لە ژیاندا گەشت دەکەین، ڕەنگە حەزنەکەین هەندێکیان تەواوبکەین، ئەوگوشتەم یەکێک بوو لەوانەی حەزم نەدەکرد تەواوی نەکەم،بەڵام نوسین سەبری پێ دام وتەواوم کرد. ئەو ئەزموونە بوویتە کتاب، ئامادەیە بۆ چاپ. هیوادارم بە دەردی (پیاوە بەجامە شینەکە) نەچێت،بەکوردی پێش ئینگلیزی بڵاوبێتەوە.
دڵشاد عەبدوڵای شاعیر,لە کوردستان بەو هەواڵەی زانی، شیعرێکی جوانی بەناوی” مردنی گۆرانی بەژ” لە سەر ئەو گەشتەم نووسی. ئەم شیعرە لە داسن لە دوای خوێندنەوەی شیعرەکەی ئەو لە دایک بوو.
دوای هەندێک دەستکاری جارێکی دی بڵاوی دەکەمەوە.

زستان وەرزی خەمانە

هۆ برادەر،
بۆ ئەوەی بگەڕێینەوە پێش دووری کەوتنەوە لە ماڵەوە
جارێکی تر
بەخەمان بن کەوشەک لەکتاب
بە نەعلی ئتسفەنج
و کراس و شەرواڵ
ڕۆژانی هەینی بچینە پارکی کوران بۆ سەعی
تا تۆ ببیتە ئەندازیاری کشتوکاڵ
لە باخی کۆلەکی یاسین ئاغا
بۆ بینینێکی جیاواز لەوەی لە زانکۆ فێری بووی
درەخت ببیبنیت

شەوان گوێ لە بەربوونەوەی ترپەی هەڵوژەی گەیوو بگریت
دەست لە سنگ ومەمکی ئەودارانی وەردەیت
کە دەست نۆێژمان لێیان ناشکێت
منیش ببم بە مامۆستا
بچمە سکتان
سەمای بەفری ئێواران بنووسم
پایزانێش لە پرسەی درەختەکان دابنیشم
برادەر لەبیرمە
شەوان کاتی سەعی کردن لە سێتاقان
لەبەر گلۆپی سەر شەقام
حەزم دەکرد دەفتەری رەسم دەربێنم
رەسمی خۆرە نیوە عاسێ بووەکەی
گەڵی چیا
بە قەڵەم رەنگە کورتەکەم رەسم بکەم
هۆ برادەر
دەترسم ئێستاش ئەو خۆرە بەتەواوی لە چیاکانمان
هەڵنەها تبێت
برادەر حەزم دەکرد لە هەولێرێ بام
یادی ئەو شەوانە بکەینەوە
لەکۆڵانە پڕ ترسەکانی هەشتاکان
بانگی شیعری جیاوازمان دەدا
یان لە هۆڵە شوشەکەی یانەی فەرمان بەران
دەزانم تەخت کرا
بەڵام نازانم ئێستا کراوە بە چی
زستانان لە دڵۆپە بارانی ئەو دیوی جامەکە وردبینەوە
هاوینانیش
لە باخچەکەی
لە ژێر دارکالیپۆزێک
هەست لە خشپەی باڵندەی ناوگەڵا بگرین
لە گەڵ کۆمەڵێک برادەر
رەنگە هەندێکیان نەمابن
هەندێکیشیان
دووڕیانەکانی سەر رێگای ژیان
یان شەڕەکان لێکیان کردبین
لە ترسی سیخورە کراس چوار بەرکەکان
بەچرپە باسی کوردایەتی بکەین
برادەر وەک تۆ دەڵێی

دەترسم تا من دێمەوە
کەسمان نەمێنێین
هێی برادەر
گەڕانەوەێکی زۆرمان لە پێشە
زەحمەتە من بە هەموویان رابگەم
برادەر
پشتم لە بەر خەمی ئەو هەموو گەڕانەوەیە چەماوەتەوە
دەزانم هەتا هەریەکەمان لە شوێنێک نەمرین گرفتی گەڕانەوەش چارە
ناکرێت
برادەر
لە داسن
بەفر هێرشەکانی راناگرێت
لە داسن
هاوسێی ئاڵاسکام
تەماشام تای گرتووە
بووە بە چۆلەوانی
لێرە لەداسن
لە سەرمان هەموو شتێک شین دەنوێنێت
لێرە
هەستم پێش چوڵەکەکانی زێدم لە خەوهەڵدەستێت
برادەر
منی غەریب
کە نیشتمان تەنگ بوو
بۆ پیاسەی ئێوارانی شاعیران
لە شەڕ هەڵاتم
بەخۆم و جانتایێکی پڕلە نامەی گەچراوی زیندان
چارەنووسم دایە دەست قاچاغیان
بووم بە قەلقەلاشکێکی دەستی قەدەر
خانەنشینێکی تاراوگە
راست دەکەی برادەر
منیکی گەرماسێری و سەرمای ئالاسکای
ئەوسەری دنیا
کوجا مەرحەبا
وابزانم چوونم بۆ تاراوگەیێکی دوورتر
ز□د□□ی بوو
بەڵام چی بکەم دەستی نووسینم شکاوە
برادەر

لەداسن
مالەکەم پەنجا مەترێک لە ماڵی جاک لەندەن دوورە
بیست مەتریکتش لە ماڵی (سیرقس)
بەفر بەراستی بەسەرهەمووااندا دەبارێت
چوار تارمایم لێ دیارە
یەکیان لە ناو بەفر دەژیت
ئەوەی تریان لە ناوگیا
سێیەمینیان کراسێکی لە گەلای وەریوی ل□ بەرە
چواەمینیش
تاجێکی پوشی لە سەرە
هەموومان لەسەر ئەوە کۆکین
زستان وەرزی خەما نە.

خانوی برتن: پیر برتن نووسەرێکی بە ناوبانگی کەنەدایە، خانویێکی لە داسن هەیە، پێش ئەوەی بمرێت پێشکەشی کرد بە نووسەرانی نێونەتەوەیی کەنەدا. ئەوێش کردویەتی بە پرۆگرام هەر سێ مانگ جارێک نووسەرێکی ناسراو لە سەر ئەرکی خۆی بە بزنس کلاس دەنێرتە ئەوشوێنە بۆ نووسین.
* رۆمانووسی بە ناوبانگی ئەمریکی جاک لەندەن چوارساڵ بۆ نووسن لە داسن ماوەتەوە.
* شاعیری ناسراوی کەنەدی رۆبرت س□رقس شەش ساڵ لە داسن ژیاوە.